№ 234 ՈՒՐԲԱԹ, 22 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ

1910

ԵՐԵՍՈՒՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՈՒՐԲԱԹ, 22 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ № 234

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул., № 5.
կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Խմբագրատան տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են բլաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Խմբագրատան տելեֆոն № 253.

ՄՇԱԿ

Հասցէն. ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ». TIFLIS, Rédaction «MSCHAK».

ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 2 ՌՈՒԲԼԻ

12 ամսվ.՝ 10 ր., 6 և 7 ամսվ. 6 ր., ամսակ. 1 ր. Ամերկա՝ տարեկան 6 դոլլար, Եւրոպա՝ 32 ֆր., Պարսկաստան՝ 10 ր., Թիւրքիա՝ 120 ղրուշ։ Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել հին հասցէն, նոյնպէս և 40 կոպ. (կարելի է և նամականիշով)։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են. I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպ., վերջին երեսի վրա՝ 10 կոպ.։ Կովկասից դուրս յայտարարութիւնները ընդունվում են բացառապէս Торг. Домъ „Л. и Э. Метцль и К°“ ֆիրմայի միջոցով Մոսկվայում, Պետերբուրգում և Վարշավայում։

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ԲԺԻՇԿ
Վ. ԱՐԾՐՈՒՆԻ
Վերադարձել է և վերսկսել հիւանդների ընդունելութիւնը
Առաւօտեան 9—1 ժամը.
Երեկոյեան 5—7 ժամը.
Վելիամինովսկայա փ. № 13, տ. Սէյլանովի, 3-րդ գիմնազիայի կողքին։
(օ. մ.) առ. 1156. 10—7

ԿԷՍ ԴԱՐ ՅԵՏՈՅ

Ներկայումս Պետերբուրգում քննըվում է Անդրկովկասին վերաբերեալ մի օրինագիծ, որ պէտք է ներկայացվի Պետական Դումային։

Օրինագիծը նպատակ ունի իրականացնել Անդրկովկասում այն, ինչ որ կէս դար սրանից առաջ՝ 1861 թւի փետրվարի 19-ին՝ հրատարակվեց Ռուսաստանի ներքին նահանգների գիւղացիութեան համար, որին տրված էր միջոց և հնարաւորութիւն յետ գնել իր հողաբաժինները պետութեան աջակցութեամբ։

Ռուս գիւղացիութեան այն մասը, որ կախում ունէր կալուածատէրերից, 50 տարի սրանից առաջ ազատվեց իր կախումաւոր վիճակից, որովհետև կառավարութիւնը ինքն յանձն առաւ վճարել կալուածատէրերին այն հողաբաժինների արժէքը, որոնք յատկացվել էին գիւղացիութեան, և սահմանեց պայմաններ՝ որոնք աստիճանաբար էին գիւղացիների համար, որ նրանք պէտք է տային տարիների ընթացքում իրանց հողերը յետ գնելու համար։

Կէս դար առաջ արված կարգադրութիւնը արդէն լրացրել է իր բոլոր գործողութիւնները և այժմ ռուս գիւղացիութիւնը լիովին վայելում է ազատութիւն իր հողերի վերաբերութեամբ, չունենալով ոչ մի իրաւական կախում կալուածատէրերից։

Անդրկովկասի գիւղացիութեան վերաբերութեամբ ևս վաթսունական թւականների սկիզբներին տեղի ունեցան բարեկարգութիւններ, բայց թերի կերպով։ Անդրկովկասեան այն գիւղացիները, որոնք որևէ կախում ունէին կալուածատէրերից, հրատարակվեցին ազատ և ստացան հողաբաժիններ, բայց պետութիւնը ինքն իր վրա պարտաւորութիւն չը վերցրեց վճարելու կալուածատէրերին հողաբաժինների արժէքը։ Նա թողեց այդ բանը կալուածատէրերին և գիւղացիներին, յոյս ունենալով, որ նրանք փոխադարձ համաձայնութեամբ կը վերջացնեն իրանց հաշիւները և գործնականապէս կը լուծեն կախումաւոր վիճակի և յարաբերութիւնների խնդիրը հողերի յետ գնելով։

Սակայն կեանքի փորձը ցոյց տուեց, որ գիւղացիների միայն մի փոքր մասը հնարաւորութիւն ունեցաւ յետ գնելու հողաբաժինները, իսկ մեծագոյնը մնում է մինչև այժմ կախումաւոր դրութեան մէջ և ենթակայ է բազմատեսակ անախորժութիւնների։

Այդպիսի արդիւնք նախատեսնում էին շատերը և վաղուց է, որ մեր երկրի հոգատար անձերը առաջադրում էին ղեկավար շրջաններին վերջ տալ գիւղացիական կախումաւոր դրութեան։

Բայց գործը առաջ չէր գնում և նախկին վիճակը շարունակվում էր։

Եւ միայն վերջին տարիներում մեր երկրի բարձր իշխանութիւնը լրջօրէն զբաղվեց այդ խնդրով և քննութեան ենթարկելով նրան՝ մշակեց մի ծրագիր, որ ներկայացված է Պետերբուրգի օրէնսդրական առեանների բարեհայեցողութեան։

Եւ ահա այդ ծրագիրը ներկայումս քննութեան առարկայ է դարձել ներքին գործերի մինիստրութեան մէջ, ուր տեղի ունի յատուկ խորհրդակցութիւն մինիստրի օգնականի նախագահութեամբ։

Ծրագրի հիմնական կէտը այն է, որ գիւղացիութեան յատկացված հողերի յետ գնումը կատարվի պետութեան աջակցութեամբ։

Անկասկած, մօտ կէս դար անցնելուց յետոյ գիւղական նախկին հողաբաժինները արդէն շատ սահմանափակ տարածութիւն ունեն և շրջապատող տնտեսական ու կենցաղագիտական պայմանները շատ փոխվել են. բայց հանգամանքները այնպէս են դասաւորվել, որ մեզ համար մխիթարական է և այն, որ թէև ուշ, բայց իրականանում է մի անհրաժեշտ պետական գործողութիւն՝ վերջ գնելու գիւղացիութեան կախումաւոր յարաբերութիւններին և դարձնել նրան ազատ իր իրաւունքների վերաբերութեամբ։

Ա. Քալանթար

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բեռլին, 20 հոկտեմբերի

Կենտրոնի օրգան «Գերմանիան» գոհունակութեամբ ընդգծում է, որ Միապետների տեսակցութիւնը տեղի է ունենալու Պոտսդամում, և ոչ Ֆրիդրէխգում, որովհետև, հակառակ դէպքում, եւրոպեան համաձայնութեան պետութիւնների մամուլը կը շշտէ, թէ տեսակցութեան միտքը ծնել է ոչ այնքան Կայսրի ցանկութեամբ, որքան Վիլհէլմի ցանկութեամբ։ Միապետների բարի յարաբերութիւնների պատճառով առաջիկայ վստահելի խօսակցութիւնը նշանակութիւն է ստանում։ Քաղաքական հետևանքներ քաղաքավարութեան այդ այցելութիւնից սպասել չէ կարելի։ Ռուսաստանի քաղաքականութիւնը պանսլաւօնական շարժման և դեմօկրատիական Ֆրանսիայի հետ դաշնակցելու ժամանակներից ընթանում է այն ճանապարհով, որ բացասում է Գերմանիայի աշխատակցութիւնը։ Դրութիւնը, պարզվում է, սուր կերպարանք է ստանում այն հանգամանքից, որ վերջին տարիները Ռուսաստանը վարում է Անգլիայի հետ բացարձակ բարեկամական և Աւստրիայի հետ թշնամական քաղաքականութիւն։ Ռուսաստանի բարեկամութիւնը արևմտեան պետութիւնների հետ, առանձնապէս Անգլիայի հետ, զուրկ է բնական հողից։ Ամենաբաղձալի ժամանակը Ռուսաստանի համար այն էր, երբ նա գտնվում էր Գերմանիայի հետ որոշ յարաբերութիւնների մէջ։ Այժմ յետ նահանջում չը կայ. Գերմանիայի դաշնակցութիւնը Աւստրիայի հետ, որին աշխատում են յարվել Թիւրքիան և Ռումինիան, բոլորովին էլ չէ վախենում ֆրանս-ռուսական դաշնակցութիւնից և անգլօ-ռուսական համաձայնութիւնից։ Ռուսաստանի և Գերմանիայի քաղաքականութիւնը կը տևէ երկար և դա չի խանգարի Միապետների բարեկամական հանդիպման։ Դրանով չէ սպառվում երկու կառավարութիւնների ձգտումը՝ ապրել համաձայնութեամբ։

Կայսրը ընդունեց պետական կանցլերին։

«Տէգլիխէ-Ռունդշաու» սրտագին կերպով ողջունում է Կայսրին, ասելով, որ այժմ, ինչպէս և առաջ, չը կայ որևէ հակասութիւն Ռուսաստանի և Գերմանիայի նպատակների միջև՝ ինչպէս Եւրոպայում, այնպէս և Ասիայում, ուր Գերմանիան ցանկանում է միայն դռներ բանալ իր առևտրի ու արդիւնաբերութեան համար։ Յիշեալ յօդուածի տակ ստորագրել է կոմս Պֆէյլը, և վերջանում է այսպիսի խօսքերով. «Բարի գալուստ»,— տպված ռուսերէն։

«Տագ» լրագիրը յայտնում է, որ չը նայած Պոտսդամի տեսակցութիւնը կրելու է մասնակի բնաւորութիւն, Ցարը գալիս է նոր մինիստրի ուղեկցութեամբ, որ զուտ ռուսական շահերի կրող է և պաշտպան։ Աւստրո-Ունգարիայի հետ դաշնակցութիւնը բնաւ չէ արգելում Գերմանիային բարի յարաբերութիւններ պահպանել Ռուսաստանի հետ։ Գերմանիան նորից, ինչպէս և առաջ, կարող է հնարաւորութիւն ստանալ բարի ծառայութիւններ մատուցել ռուսական միապետութեան հետ բարեկամական յարաբերութիւնները մշտապէս պահպանելու համար։ (Հ. Գ.)

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ԿԱԲԻՆԷՏԻ ՎԵՐԱԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ

Պարիզ, 20 հոկտեմբերի

Խորհրդի նիստից յետոյ Բրիանի մինիստրութիւնը Ելիսեան պալատում նախագահին ներկայացրեց մինիստրութեան հրաժարականի խնդրագիր։

Մինիստրների խորհրդի նիստում Բրիանը յայտնեց, որ վերջին քաղաքական միջադէպերի պատճառով նա վճռեց, չը ձեռնարկելով մինիստրութեան մասնակի վերակազմութեան, հրաժարական տալ։ Այս վճիռը պատճառ դարձաւ ամբողջ կաբինէտի հրաժարման։ Բարտուն մինիստր-նախագահին յայտնեց համակրանք նրա աշխատակիցների կողմից, որից յետոյ Բրիանը Ֆալիէրին ներկայացրեց հրաժարականի խնդրագիրը։

Պաշտօնական հաղորդագրութեան համաձայն, Բրիանը մինիստրների խորհրդի նիստում, շնորհակալութիւն յայտնելով իր կօլլեգներին աշխատակցութեան և նրանց ցոյց տուած համակրանքի համար, յայտնեց, որ վերջին դէպքերը կառավարութեան առաջ նոր խնդիրներ առաջադրեցին. պարլամենտական վիճաբանութիւնները ընդունեցին շատ սուր բնաւորութիւն, որ ուղղված էր բացառապէս իր դէմ. սակայն պալատը ձայների մեծամասնութեամբ կառավարութեանը վստահութիւն յայտնեց։ Ի նկատի ունենալով դրութեան փոփոխութիւնը, Բրիանը լաւագոյն և նպատակայարմար է գտնում հանրապետական սահմանադրութեան մեկնութիւնը թողնել հանրապետութեան նախագահին և խնդրագիր ներկայացնել հրաժարվելու մասին։ Նախագահը յանձնարարեց Բրիանին նոր կաբինէտ կազմել։ Բրիանը համաձայնվեց։

Լուրերին նայած՝ Բրիանը իրանց պաշտօններում թողնելու է Պիշօնին, Բրէնին և Բուէ-դէ-Պէյրէին. միւս պօրտֆէլները փոխարինվելու են նոր անձերով։

Հավասի գործակալութիւնը Մադրիդից տեղեկացնում է, որ Սպանիայում, հակառակ տարածված լուրերի, լիակատար հանգստութիւն է։ (Հ. Գ.)

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պետերբուրգ, 20 հոկտեմբերի

Ալէքսանդր III Կայսրի մահվան օրը Պետրոս Պօղոսի տաճարում կատարվեց հոգեհանգիստ կայսերական գերդաստանի անդամների ներկայութեամբ։ Տաւրիկեան պալատի եկեղեցում կատարվեց հոգեհանգիստ Պետական Դումայի անդամների ներկայութեամբ։

(Հ. Գ.)

Լիսաբոն, 20 հոկտեմբերի

Արդարադատութեան մինիստրը ներկայ եղաւ Նեսեսիդադէս պալատի գոյքի ցուցակագրութեանը։ Երկաթէ պահարանում գտնվող փաստաթղթերը յարքունիս գրաւվեցին։

Նախկին մինիստր-նախագահը և կաբինէտի երկու անդամներ ձերբակալվեցին իշխանութիւնը ի չարը գործ դնելու մեղադրանքով։ (Հ. Գ.)

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԿԻՆԸ ԵՒ ՆՐԱ ԱՊԱԳԱՆ*)

(Սօցիալ-տնտեսական էտիւդ)

Մենք վերևը ի միջի այլոց ասել էինք, որ սեռական յարաբերութիւնների խնդիրը երբէք չէ կարելի դնել բացարձակ փորմուլայի տակ։ Եւ հետևաբար միակնութիւնն ևս պիտի անկարող լինէր արժատախիլ անել սեռական յարաբերութիւնները արտաքոյ ամուսնական միութեան։ Պունալուաընտանիքը, խմբական ամուսնութիւնները, հետզհետէ տեղի տալով մօնօգամիային, վերջնականապէս անյայտացան միմիայն քաղաքակրթութեան արշալոյսին, սակայն նրան յաջորդեց՝ յունական ցիվիլիզացիայի գրկում ծնունդ առած՝ հետերիզմը— ամուսնական կեանքից դուրս գոյութիւն ունեցող սեռական յարաբերութիւնները,— որ տեղի էր ունենում ամուսնացած տղամարդկանց և անամուսին կանանց շրջաններում։ Հետերիզմն էր, որ քաղաքակրթութեան պրօգրէսսի հետ համընթաց՝ հասնելով որոշ զարգացման, ստացաւ նաև իրաւաբանական սանկցիա՝ դառնալով թոյլատրված պրօստիտուցիա։ Սակայն այդ հետերիզմը թոյլատրելի էր բացառապէս տղամարդկանց, նրա գոյութիւնը անհրաժեշտ էր նրանց կրքերին յագուրդ տալու համար։ Եւ նշանակալից էր այն երևոյթը, որ հետերիզմը պահպանվում էր այն տղամարդկանց իրաւաբանական զօրութեամբ, որոնք չափազանց նախանձախնդիր էին ընտանեկան մաքրութեան՝ կնոջ բարոյականութեան նկատմամբ... Աչքի ընկնող հանգամանք էր, որ հետերիզմի, նոյն և պրօստիտուցիայի գոյութիւնը բացատրվում է առհասարակ ոչ թէ տղամարդկանց պահանջներով ու ոճրագործներով, այլ բացառապէս «անբարոյական», «փչացած» կանանցով... Այդպիսի կանայք զրկված են հասարակական ամեն յարգանքից ու պատւից, սակայն դրանցից լայնօրէն օգտվող տղամարդիկ շատ անգամ պետական բարձր պաշտօններ, նշանաւոր դերեր են կատարում (Էնգէլս)։

«Սակայն թեքումը դէպի մի կողմ՝ ստեղծում է թեքումն դէպի հակառակ կողմ»,— ասում է Էնգէլսը։ Եւ յիրաւի՝ մօնօգամիայի խստագոյն կաշկանդումները միայն խորին դէմօրալիզացիա առաջ բերեցին ընտանիքի մէջ. կինն էլ հետևեց տղամարդու քայլերին. առաջ եկաւ փոխադարձ յաճախակի դաւաճանութիւն։ Ինչպէս անցեալում, այնպէս և այժմ, հայրը մանկանը իրանն է համարում միայն իր ներքին համոզմունքով։ Հէնց Նապօլէոնի կօդէկսի 312-րդ յօդուածը՝ այդ անլուծելի խնդիրը լուծելու համար՝ որոշում է. L'enfant conçu pendant le mariage a pour père le mari (ամուսնութեան ընթացքում ծնվող մանկան հայրը համարվում է այր-ամուսինը)։ Ահա միակնութեան հետևանքը, որ գոյութիւն ունի աւելի քան 3,000 տարի, ասում է Ֆր. Էնգէլսը իր նշանաւոր աշխատութեան մէջ։

Մինչդեռ մօնօգամիան տիրապետող էլեմենտ էր հանդիսանում քաղաքակրթութեան շաւղի վրա կանգնած հելլէնների հասարակական կեանքում իր խստագոյն կաշկանդումներով, սեմիտական նահապետական կեանքը տակաւին պահպանում էր բազմակնութեան սկզբունքը։ Կասկած չը կայ, որ բազմակին տղամարդը պէտք է որ իր կանանցից մէկին աւելի սիրէր և իր զգացմունքներով նրան աւելի վարձատրէր. ահա հէնց այդ հանգամանքը դարձաւ հիմունք ապագայ մօնօգամիայի զարգացման համար՝ նաև Հրէաստանում։ Եւ նահապետական դարում բազմակնութեան պատճառը ստրկութիւնը լինելով, ուստի և նա կարող էր պահպանվել մինչև նրա վերջանալը։ Չը պէտք է մոռանալ, որ Աբրահամ նահապետի երեք կանանցից Սառան էր միայն իւրայիններից, իսկ Քետուրան և Հագարը ստրկուհիներ էին։ Այլապէս՝ կանանց և տղամարդկանց թւերի հաւասարութեամբ՝ ոչ բազմակնութիւնը և ոչ էլ բազմայրութիւնը — poligamia et poliandria — կարող էր երբևիցէ պահպանել իր գոյութիւնը որպէս ինստիտուտ։ Ուրեմն ստրկութեան վերացումը խոշոր ֆակտոր էր բազմակնութեան անյայտացման համար։

Այսպէս՝ անցնելով պատմական որոշ էպօխաները ամուսնական կեանքի ձևափոխութիւնների նկատմամբ, այժմ մենք կարող ենք հետևեալ եզրակացութիւնը հանել. հին Հռոմում կինը վաճառքի առարկայ էր, տիրոջ մասնաւոր սեփականութեան նշանաւոր մասը, ապագայում հարստութիւնը ժառանգող ունենալու համար՝ ծննդաբերութեան գործիքը։ Քաղաքակրթված Յունաստանում՝ ազատ տղամարդուց խստագոյն կերպով շղթայված — մէկ կողմից, հետերիզմով՝ կանանց անհաւատականութիւնը ստուգող — միւս կողմից։ Հրէաստանի և արևելեան ժողովրդների նահապետական գերդաստանի բազմակնութեան սկզբունքով բռնադատված՝ կինը, որպէս մարդկային ինքնուրոյն արարած, հիմովին կորցրել էր իր նշանակութիւնը։ Անբարբառ, անլեզու դարձած, նա պարտական էր ամենայն հնազանդութեամբ կատարել թէ նահապետի և թէ իր անմիջական տէր-ամուսնու ամեն պահանջներն ու քմահաճոյքները։ Կինը չէր ընդունվում երբէք լիակատար մարդ. նա ինքնին չէր կարող մի ամբողջութիւն կազմել. անհրաժեշտ էր տղամարդու լրացումը։

Հեծում էին կանայք այսպիսի ծանր, անտանելի կացութեան մէջ։ Ստրկական դարաւոր լուծը կնոջ անհատականութիւնը իսպառ խեղդել, ոչնչացրել էր, նրա մտաւոր ընդունակութիւնների զարգացման առջև կանգնեցրել էր այնպիսի չինական պատնէշներ, ստորադրվելու պահանջը անխուսափելի անհրաժեշտութիւն դարձրել, ստրկացումն ու ստորադրումը այնպիսի խոշոր կնիք էր դրոշմել, խորունկ հետքեր թողել կնոջ հոգեկան-մտաւոր կեանքի վրա, որ նրա այդ աշխարհը դարերի ընթացքում ենթարկվել էր ու ենթարկվում էր սոսկալի այլանդակման։ Զրկված լինելով ստորճանաբար մտաւորապէս զարգանալու նորմալ պայմաններից, ներվային համակարգութեան ֆունկցիաների մարզանքների համար անհրաժեշտ պաշարից ու մթնոլորտից, նրա մէջ խիստ միակողմանի կերպով զարգացել է միմիայն զգացմունքների աշխարհը, մինչև բնորոշ սանտիմենտալիզմ, յետ մղելով կամքի և մտաւոր կարողութեան պահանջները...

Սակայն քաղաքակրթութեան առաջին ստրիճանումն էլ, ճնշումն ու ստրկացումը ոչ միայն բաժինն էր իգական սեռի, այլ իրեւրի դրութեամբ նա տարածված էր սեփականազուրկ մասսայի վրա, որը անխղճօրէն շահագործվում էր տիրապետող տարրերից։

Հռոմէական կայսրութիւնը, իր աշխարհակալական ձգտումներն իրագործելով, նուաճել էր ի թիւս այլոց նաև Հրէաստանը, որը դարձել էր կայսրութեան կարևոր պրօվինցիաներից մէկը։ Հրէական հասարակ ժողովուրդը իր անկախութեան շրջանումն արդէն ծանրաբեռնված հարկատուութեամբ, անվերջ պարտքերով, ներքին ծանր հարկատուութեամբ, Երուսաղէմի կենտրօնական տաճարի պարտադիր համարված համազգային տուրքը մեծաքանակ թւով տաղանտներ (դրամ) էր հասցնում քահանայական դասի պահանջրկը*). ցմահ խճճված ճիւաղ վաշխառուների ճիրաններում, այս բոլորի վրա աւելացաւ նաև կայսրութեան դրած նոր տուրքերի պահանջը։ Ժողովուրդը տնքում էր, հեծում չարաչար։ Բարձր կոչված դասակարգը, քահանայապետութիւնը մի-մի չարիքներ էին շահագործվող դէմօսի համար. մանաւանդ վերջինը՝ իբրև աւելորդ բեռ՝ քամող, հիւծող էր իր պորտաբոյծ գոյութեամբ։

Փարիսեցիների քաղաքական կուսակցութիւնը, իր օբսկուրանտ, յետադէմ պօստուլատներով, հնացած, փտած օրէնքների տառացի հասկացողութեամբ, հասարակական երկդիմի գործելակերպով ձգնում էր դնել հրէայ ժողովրդի առաջադիմութեան առջև խոշոր արգելքներ։ Բծնող սադուկեցիների արիստօկրատ կուսակցութիւնը, որ անվերջ կօմպրօմիսների կուսակցութիւն էր, զուրկ հաստատուն, որոշ աշխարհահայեացքից, միանգամայն փնասակար էր ժողովրդի առաջակող պահանջներին համապատասխան բարենորոգումներ անելու տեսակէտից։ Ծայրայեղների թիւն ու ազդեցութիւնը ոչինչ էր. անկազմակերպ, տակաւին սաղմային դրութեան մէջ՝ կայսրութեան համատարած բէակցիայի շնորհիւ նրանց ձայնը արեան հեղեղների մէջ լռել ու պապանձվել էր... Անծայրածիր աղքատութիւնն ու անհատուցանելի պարտքերը իրանց սոսկալի տոկոսներով աճում ու առաւել ևս ստրկացնում էին ժողովրդին. իրականութեան այսպիսի դառնութեան վրա տառապեալ Հրէաստ-

*) Տես «Մշակ» № 233.

*) Կ. Կաուցկի. «Անտիկ աշխարհը, յուդայականութիւն և քրիստոնէութիւն»։

Սօֆիա, 20 հոկտեմբերի

Ազգային ժողովում քննվում է պատասխան-ուղերձը գահական ճառին։ (Հ. Գ.)

—

Կարդիֆ (?), 20 հոկտեմբերի

Հարաւային Ուէլսի քարածուխային հանքերում գործադուլը ընդարձակ չափեր է ընդունում։ Երկիւղ են կրում, որ գործադուլին կը յարեն 200,000 բանւորներ։ Եղան խոշոր անկարգութիւններ։ Հեռագրաթելերը և հեռախօսաթելերը կտրված են։ Կարգը վերականգնում է ոստիկանութիւնը։ (Հ. Գ.)

—

Աթէնք, 20 հոկտեմբերի

Մավրոմիխալիստները մի դեկլարացիա հրատարակեցին ընտրութիւններին մասնակցելուց հրաժարվելու մասին։ (Հ. Գ.)

—

Աթէնք, 20 հոկտեմբերի

Գրիպարիսը յայտնեց, որ բանակցութիւնների ժամանակ սուլթանը և գահաժառանգը նրան ցոյց տուին չափազանց սիրալիր ուշադրութիւն։ Մեծ վէզիրի, արտաքին գործերի մինիստրի, միւս մինիստրների և օսմանեան գործիչների հետ խօսակցելիս նա տեսաւ, որ յոյն-թիւրքական յարաբերութիւնները սկսում են լաւանալ. խոստացվեց դադարեցնել յոյներին Թիւրքիայից արտաքսելու գործողութիւնները և թուլացնել բոյկոտը։ Գրիպարիսը յոյս է տածում, թէ այդ խոստումները կիրագործվեն։ (Հ. Գ.)

—

Բ ր ի ւ ս ս է լ.—Աչէֆը մեկնեց Բեռլին։ («Б.»)

—

Պ ե տ ե ր բ ո ւ ր գ.—Պարզվեց, որ նորընտիր ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստր Կասսօն համաձայն է քննութիւնների։

Պետական Դումայի նախագահութեան համար Գուչկովի թեկնածութիւնը հազիւ թէ անցնի, որովհետև առաջադիմականները վճռեցին ձայն չը տալ յօգուտ նրա։ («Б.»)

—

Հ է լ ս ի ն գ ֆ օ ր ս.—«Պրիմուլա» շոգենաւի վրա գտնվեց 125 փութ վառօդ։

—

Ս է վ ա ս տ օ պ օ լ.—15 րուբլի գողանալու համար երկու հոգի դատապարտվեցին մահվան պատժի։

—

Օ ր ե օ լ.—Մի գինու կրպակ կողոպտելու համար երկու հոգի դատապարտվեցին մահվան պատժի։ («Б.»)

ԹԻՒՐՔԻԱ ԵՒ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

—

Կ. Պոլիս, 20 հոկտեմբերի

Եկաւ Դէյտշէ-բանկի վերատեսուչ Գէլֆերիխը և ընդունվեց ֆինանսների մինիստրից։

Եկաւ ամերիկական յատուկ դեսպանութիւն մինիստր Վիլսօնի գլխաւորութեամբ։

Դրուզների դէմ ուղարկված զօրքերի հետ հաղորդակցութիւնը ընդհատվեց։

Մահմուդ-Շէֆքէթի անհամաձայնութիւնը ֆինանսների մինիստրի հետ շարունակվում է։ Սպասվում է կաբինէտային ճգնաժամ սուլթանի վերադառնալուց յետոյ։ (Հ. Գ.)

—

Թաւրիզ, 20 հոկտեմբերի

Բազարում տարածված լուրը՝ թէ երկու շաբաթից յետոյ ռուսաց զօրամասը մեկնելու է Թեհրանից, ճնշող տպաւորութիւն թողեց ազգաբնակութեան վրա։ (Հ. Գ.)

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

—

Կ. Պոլիս, 12 հոկտեմբեր

Պատերազմական ատեանը՝ գաղտնի կոմիտէի իբրև անդամ ձերբակալուած Րիզա Նուր, Սինոպի պարլամենտական անդամը, դատելով՝ անպարտ արձակած է։ Ու, ընդհակառակն ըլլալով, քննութեան ենթարկուած է գայն ամբաստանող Թիւրք մը։ Այդ կերպով ազատ թողուած են միւս բոլոր ամբաստանուածներն ու ձերբակալուածները։

Երկու կարծիք կայ կամ, աւելի ճիշդը, երկու ենթադրութիւն։ Ոմանք կըսեն, թէ պատերազմական ատեանը, աւելի խոհեմութիւն գործ դնելով, ուզած չէ գործը կարևոր համարել ու նախապատիւ սեպած է իր սաղմին մէջ խեղդամահ ընել զայն՝ աւելի վեր հայեացքով մը։ Ուրիշներ կըսեն թէ իսկապէս ոչինչ կար. ամբողջութիւնը՝ աւելի ենթադրութիւն մըն էր, վախ մը, որ կրնար համեմատութիւններ առնել միտքերու մէջ։ Եւ որովհետև միշտ դիւրութիւն կայ դէպի յետադիմական շարժումներ, կարելի չէր, որ պետութիւնը նկատի չառնէր Եգիպտոսէ, Պարիզէ եկած յետադիմական կարծիքներու և թերթերու տարածութիւններն ու անոնց շրջանակները, զուցէ իբրև պարզ հետաքրքրութիւն։

Կառավարութիւնը իրաւունք ունի, գոնէ այս նախնական շրջաններու մէջ, սուր նայուածքներով հետևելու ամենափոքր խլրտումներու տակ. մէկ օր առաջ պարզ հետաքրքրութիւնները՝ երկու օր յետոյ կրնան առաջ բերել համակրանքի խմորումներ, և ահա յետաշրջական խոշոր գանգուած մը, ինչպէս տեսնուեցաւ անկէ առաջ։ Այսօր ամեն կասկածանքէ դուրս է, որ Պարիզի ու Եգիպտոսի մէջ խումբեր կան, համիդեան ռէժիմի հաւատարիմներ, շահակցութիւններ, որոնք կաշխատին ոգի ի բուն՝ դէպքեր ծնցնելու նոր ռէժիմի մէջ։ Եւ որովհետև երկիրը, իր մոլեռանդութիւններովը, իր cériaqovը, իր աւանդութիւններովը, իր ըմբռնած շահերովը, միշտ աւելի բռնակալական է, մէկ օրէ միւսը կրնան դէպքեր ծնիլ։ Այդպէս՝ դժբաղդութիւն է, որ պետութիւնը ստիպուած է հետևիլ ամենափոքր շարժումներուն իսկ և թոյլ չտալ, որ հին ռէժիմի լրտեսները, կաշառուածները, զեղծարարները, շահատէրները, սպանիչները, մոլեռանդները կեանք առնեն։

Երեք օր կայ, որ ժամացոյցները, ասկէ առաջ ա-լա-թիւրքա, պաշտօնապէս փոխուած են եւրոպական դրութեամբ։ Պոլսի մէջ ապրողները միայն կրցած են ըմբռնել, թէ ինչ դժուարութիւն էր հասարակ ժողովուրդին համար՝ ժամերու երկու դրութեանց մէջ չարչարուիլ։ Պաշտօնատուններու գործերը, Վոսփորի և կղզիներու շոգենաւներու երթևեկը ա-լա-թիւրքա, շոգեկառքերը, դրպրոցական ժամերը՝ եւրոպական դրութեամբ։ Ցանկարծական փոփոխութիւնը միշտ չը տուաւ, որ Թիւրքերը, ինչպէս շատերու հաւաքումի առեն, կարծիք յայտնէին։ Այժմ գլուխ գլխի խօսակցութեանց և սրճարաններու տեսակցութեանց մէջ է որ դժգոհութիւններ կը յայտնուին շատ ցաւագին սրտով, թէ իւրիւփ հէպ ա-լա-ֆրանկա օլդու (բոլոր գործերնիս ա-լա-ֆրանկա եղաւ)։

Ելմտական փոխառութեան գործը հակասական լուրերով մէկ օր կը հերքուի, միւս օր կը հաստատուի։ Ֆրանսա պիտի հաւանի թէ ոչ, առ այժմ բան մը չենք գիտեր. միայն կը գրուի, թէ գերման ատեանական պատուիրակներու խումբ մը կը դեգերի հարցին շուրջը, ներս կը մտնէ ելմտական պաշտօնատան մէջ՝ յաջողութիւններ ձեռք ձգելու։ Միևնոյն ատեն, լուրջ թերթերու մէջ կարծիք կը յայտնուի, որ օսմ. կառավարութեան, Համիդի օրով, Գերմանիոյ հետ ունեցած մտերմական յարաբերութիւնները ուրիշ արդիւնք չունեցան՝ եթէ ոչ սպառում դրամական ուժերու և վարկաբեկութիւն։ Առոր մէկ նոր տեսակ շարունակութիւնն էին Աւստրիոյ գրաւումները պետական հողերու վրայ։

Սուլթանը երկու օրէն կը մեկնի Ադրիանուպոլիս, ներկայ գտնուելու ռազմափորձերու, և պիտի դառնայ 15 օրէն։ Կարծեմ առաջին անգամն է, որ այդ կարգի փորձեր տեղի պիտի ունենան օսմ. բանակի մէջ։ Այնտեղ պիտի գտնուի արդէն պատերազմական մինիստրը։

Շահէն

ԿԻԼԻԿԵԱՆ ԽԱԲՐԻԿՆԵՐ

—

Մերսին, 29 սեպտեմբ.

Խօսուեցաւ թէ Կիլիկիոյ վեհափառ կաթողիկոսը անցեալ Խաչվերացին եպիսկոպոսական ձեռնադրութիւններ պիտի ընէր։

Իրողութիւն չէր։ Խաչվերացը անցաւ և տանն Կիլիկիոյ հայրապետը, որ այժմ Սիս կը գտնուի—կաթողիկոսական աթոռատեղին—չուզեց ի գործ դնել իր աստիճանին այդ իրաւասութիւնը։

Թէ ինչու. Կիլիկիոյ թեմերը, ուրիշ տեղերէ նուազ կարևոր, պէտք չունին եպիսկոպոս թեմակալներու։

Ո՛չ։ Այլ, ինչպէս ասկէ առաջ անգամ մը ևս «Մշակին» մէջ պարզելու պատեհութիւն ունեցանք, Սահակ կաթողիկոսը չուզեր, ազգային-յարաբերական ներկայ պայմաններու մէջ, իր ձեռնադրելի եպիսկոպոսները ապագայ յառաջդիմութեանց և պաշտօնավարութեանց դէմ պատուար մը քաշել...

Կ. Պոլսոյ պատրիարքութիւնը դեռ յամառօրէն կը շարունակէ իր ականջը խուլ ձևացնել Կիլիկիոյ աթոռակալին պահանջումներուն, որոնց մէկ քանին մեր Նախորդ յօդուածովը ներկայացուցինք և ընթերցողը կրցաւ դատել անոնց որ աստիճան արդար, պատշաճ, օգտակար և վայելուչ ըլլալը։

Եւ սակայն մեր կեդրոնական վարչութիւնը, որ կարգ եկած ժամանակը ուրիշներէ կը գանգատի, մանաւանդ կառավարութենէն, թէ իր արդար պահանջումներուն ականջ չի տար, նոյն արևելեան քաղաքականութեամբ ինքն ևս խուլ ու մունջ, ազգային չգիտեմ ինչ գերագոյն, անըմբռնելի և անհասանելի շահերու ի պաշտպանութիւն, արհամարհելից և սֆինքսեան լռութեամբ մը անտեսելու կը զարնէ կիլիկեան աթոռին օրինաւոր և ազգօգուտ առաջարկները, երկու նուիրական կաթողիկոսութեանց յարաբերութիւններու ճշդումին, կանոնաւորումին և ժամանակակից պահանջներուն յարմարեցումին համար։

Թուցէ շատերու տարօրինակ թուի՝ յամառութիւնը պատրիարքական մեր ազգային իշխանութեանց, հանդէպ իրենց համանուն, համացեղ և ըստ ամենայնի համանման աթոռի մը։ Գաղտնի ու յայտնի մղուած այս պայքարը ներկայիս մէջ ամենէն անիմաստը ըլլալէն յետոյ՝ կը դառնայ, կըլլայ նաև ամենէն շատ վնասակարներէն մէկը, անտարգանք մը՝ պարզապէս Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ սկզբունքներուն և ոգիին։ Ատիկա ուրիշ արդիւնք պիտի չունենայ քան սուեծել և հրահրել քոյր-եղբայր աթոռակալաց և հօտին միջև անմիտ բաժանում մը, հակառակութիւն մը—մեր ազգային կեանքը կապտող և դժուարութեանց մատնող—որուն յանցանքը ոչ կառավարութեան վրայ կրնանք ձգել, ոչ ալ օտարներուն. ի՛նչ մեղք։

Բայց տարօրինակութենէ աւելի բան մըն է հակասական այս ընթացքը, ողբալի պարապութիւն մը, ըսենք՝ անհեթեթութիւն մը պարզապէս։

Պոլիս, ուր այժմ մերայինք եկեղեցական բարեկարգութեան խնդիրներով զբաղուած են, աղէկ կըլլար, որ զբաղուէին նաև կիլիկեան ընդարձակ և կարևոր թեմերուն յարաբերական այս խնդրովը, որ միւսին դաւանաբանական և օրինական կնճռոտութիւնները չունենալով հանդերձ՝ ոչ նուազ կենսական և անմիջական պահանջ մըն է և որու լուծումին համար՝ բաւական է ունենալ քիչ մը յստակատեսութիւն, քաղաքական հեռատեսութիւն և bon sens, ինչ որ, դժբաղդաբար, ինչպէս ուրիշ խնդիրներու մէջ ալ, խիստ կը պակսի մեր վարչական մարմնոյ։

Բայց ինչ որ ճշմարտութիւն մըն է—ցաւալի իրողութիւն մը—կիլիկեան թեմերը անտեսուած, լքուած և անտէր ձգուած են ու կը մնան, որովհետև ոչ ոքին հրապուրելի է անոնց հովուութիւնը։ Ո՛չ ոք մեր անձնուրաց (?) եկեղեցականներէն պիտի չուզէ ապագան վտանգել, ընդունելով Կիլիկիոյ կաթողիկոսին հրաւէրը և անոր թեմերուն կառավարութիւնը։ Ապերախտ պաշտօն մը արդարև։

Կիլիկեան եպիսկոպոսները, երբ նոր եմն հեթեթեկոսներ—այսպէս չէ. եթէ ուրիշ պատճառ մը կայ թող ըսեն մեզ—պիտի արգիլուէին և զրկուէին ազգային ոչ-սխաական ուրիշ թեմերու մէջ ևս պաշտօնավարել. անոնք չպիտի կրնան, եթէ արժանիք ալ ունենան, ազգին ծառայելու աւելի բարձր պաշտօնները կանչուիլ։ Ինչե՞ւ։

Եւ սակայն մենք, նոյնքան ծայրայեղ վերաբերումով մը—և իրաւամբ զուցէ—կը պահանջենք, որ մեր քահանաները անգամ կրնան առաջնորդ, պատրիարք և կաթողիկոս ըլլալ։

Ինչ տարօրինակ հակասութիւններու խառնուրդ մը՝ աս հայկական հոգեբանութիւն կոչուած առեղծուածը։

Ահա թէ ինչու նոր ձեռնադրութիւնք չեղան։

Եւ այնուամենայնիւ, ազգային և կրօնական նուիրական պարտք մըն է և պահանջ մը՝ խորհիլ և մտաբերել նաև աս թշուառ և արկածեալ կիլիկեցիները։

Հիմք կ միշտ կրկնել։

Մ-Նա

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹՌՉՆԱԲՈՒԾԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

—

Աջող է ցուցահանդէսը և շատ այցելուներ ունի նա։

Զանազան տեսակ հաւեր, հնդկահաւեր, սագեր, բադեր, սիրամարգներ, աղաւնիներ իրանց գոյնզգոյն փետրաւորութեամբ, իրանց անտեսական յատկութիւններով հետաքրքրել են հասարակութեանը։

Այդ ցուցահանդէսում մի անկիւն են գրաւել նաև ճագարները։

Ցուցահանդէսի առաջին մասում զետեղված են հաւի այն տեսակները, որոնք տալիս են 10—15 փունտ միս և 150—180 ձու։ Այդպէս են լանգշան, պլիմուտրոկ, վիանդոտ և օրպինգտոն տեսակները։

Դրանք խոշոր են, դիմացկուն և լաւ գնով ծախվում են։

Բայբուրդեանի լանգշանները արժանացել են ոսկեայ մեդալի։

Պլիմուտրոկ տեսակից արժանացել են արծաթեայ մեդալի Իսարլովայի և Մաչավարեանի հաւերը։ Օրպինգտոն տեսակից Սօլոմոնովի հաւերը ստացել են մեծ արծաթեայ, իսկ Րէյմանի և Սահակովի հաւերը՝ փոքր ոսկեայ մեդալներ։

Զուարճ տեսակներից ցուցահանդէսում մեծ տեղ են բռնում մինօրկաներ և իտալական հաւեր։ Նրանք բերում են մինչև 180—200 ձու մի տարվայ ընթացքում։ Վեանցիլի հանդէպս դրած մինօրկաները արժանացել են ոսկեայ մեդալի։

Մսային և մարտիկ տեսակները մեծ չեն, բայց համեղ միս ունեն և բերում են մօտ 150 ձու տարեկան։ Նրանցից յիշատակենք գուդան, ֆավերօլ տեսակները։

Սագերի և բադերի մէջ կան աչքի ընկնող ներկայացուցիչներ։ Իսարլովայի բադերը և Սահակովի սագերը արժանացել են ոսկեայ մեդալների։

Ցուցահանդէսում մի մասնագէտ՝ Խիօտ ազգանունով, որ եկել է Անդրէևկայի թռչնապահական դպրոցից (Դոնի շրջանում), ամեն օր կարդում է զրոյցներ և բացատրում թռչնաբուծութեան վերաբերեալ ամեն տեղեկութիւններ։

Ցուցահանդէսը, որ պէտք է այսօր փակվէր, հասարակութեան ցանկութեամբ կը շարունակվի մինչև կիրակի, հոկտեմբերի 24-ը։

Ա. Բ.

ԳԾԵՐ, ՆԵՐԿԵՐ

LXXXI

Ըստ երևոյթին ես կպայ ամենացաւոտ դամարին, խօսելով հայ գրականութեան և նրա ադեպտների արդի վիճակի մասին։

Հրապարակում, մամուլի մէջ արձագանքներ են լսվում և այն էլ ուժեղ չեշտերով գալիս են յայտնելու, որ այսպիսի գրականութիւն և այսպիսի տիրող պայմաններում հայկական գրականութեան մէջ գրողներ անկարող են գոյութիւն ունենալ։

Հարկաւոր է ուղին փոխել. բայց ինչպէս փոխել և ո՞վ պէտք է փոխէ։

Հարցը դրանումն է։

LXXXII

Յով. Տէր-Վարդանեանը «Մշակում» կարծում է, որ իմ արտայայտած մտքերովս շատ սխալ եմ և շատերի նման հարցի լուծումը մինչև վերջը չեմ տարել։

Պէտք է խոստովանեմ, որ ես յաւակնութիւն էլ չեմ ունեցել շատ քիչ սխալ անելու և հարցի լուծումը մինչև վերջը տանելու, քանի որ համոզված եմ՝ ոչ մի առողջ գլուխ այդ յաւակնութիւնը չէ կարող ունենալ այդպիսի մի խոշոր և բարդ հարցի լուծման տեսակէտից։

Ես միայն մօտեցել եմ այդ հարցին այնպէս, ինչպէս օրինակ մէկը եղունգով մէկի մարմինն ուժեղ կերպով քորէր. անշուշտ այդ դէպքում մէկ-երկու մազ, թել կը պոկվէր և մի չնչին էլ լինի՝ ցաւ կը պատճառէր, մինչդեռ այդ հիւանդոտ մարմինը կարօտ է մանրազննին անդամահատութեան։

Հիւանդութիւնը խորն է և օրգանական։

Եւ եթէ Տէր-Վարդանեանն էլ ամբողջովին չէ լուծել հարցը, գոնէ նա էլ մի նոր բան, մի լուսաբանութիւն տուել է, որին ես լիովին համակարծիք եմ։

Մեր այժմեան վանեցու լաց ու կոծի բլբուլներն արդէն իրանց դերը կատարել և անցել են, և հազիւ թէ նրանք երբևիցէ խոշոր դեր էլ ունեցած լինէին, քանի որ դրանք կատարել են միևնոյն դերը և միևնոյն կոչման են ծառայել, ինչին և հայ աշուղները։

Հայկական գրականութեան զարգացման դա առաջին ստադիան է։

Աշուղը պիտի գար, լար ու կոծէր։

Եւ նա եկաւ, լացեց և կոծեց։

Եւ դրանով ոչինչ չը պարզվեց և չը լուծվեց։

Մենք կարծում ենք, որ այն փոքրիկ աւազանում, որ կոչվում է հայութիւն, խառնելով, խառնշտելով կարող ենք ձկներ որսալ, բայց չարաչար սխալվում ենք. ամենաշատը այդպիսի մի փոքրիկ ճահճի մէջ կարող են ապրել գորտեր և ճիճուներ։

Իսկ ձկնե՞ր։

Ոչ։

Նրանց միայն յորդառատ գետերում և ծովերում կը գտնէք։

Կուզէք ձկներ որսալ. բացէք խոր առուներ դէպի ձեր ճահիճը այդ գետերից և ծովերից, և այն ժամանակ կը գան և ձկներ, ընտիր ձկներ։

Մեր հայկական գրականութիւնը չունի ուժեղ միտք։

Միտքը՝ դա ճզմած զգացմունքն է։

Մինչդեռ մենք մեր գրականութեան ամբողջ շրջանում միայն սրտի «ճարէքն» ենք երգել և այժմ եկել հասել ենք այդ «ճարէքի» նէյնիմներին։

Եւ այդ է պատճառը, որ մեր ամբողջ կեանքը, իրականութիւնը մի անհնելի կիրք է դառել։

Մենք եկել հասել ենք այն օրին, որ հանգիստ սրտով անընդունակ ենք դարձել մի միտք, մի դատողութիւն տալ։

Եւ, տեղի-անտեղի, հայկական սպեցիֆիկ րոմանտիզմ-ի յատուկ դօն-քիշօտական ոսկրացած ձին հեծնելով և ողբերգական տեսք ընդունելով բացագանչում ենք.

— Այդպիսի մի անարժանի, նողկալի, պժգալի արարածի նոյնիսկ ձեռք չեմ մեկնի։

Եւ երևակայեցէք՝ ձեռք չենք մեկնում. համէստականութիւնը կոմիզմի հասցնելով անցնում գնում ենք դէպի երկինք, դէպի եթերը, իսկ այստեղ, վարը՝ հողի վրա ընկած է մնում դեռ տոները չամրացրած մեր կոտրած սեղանը։

Նախ և առաջ սեղանը պէտք է շինել, իսկ յետոյ կարելի է, ինչու չէ, և ասպետական թօղան գցած ուսերից՝ մաքառել և հողմաղացների հետ, եթէ միայն այդ հողմաղացները մեր գլուխը չը ջարդեն։

Բայց ափսոս որ մեր ճակատը միշտ աբրեղացաւ է լինում։

Միտք, միայն առողջ միտք։

Ահա ուր է շաւիղը, ահա մեր կեանքի փրկութեան ճանապարհը։

Միտք։

Յակովբ Գենջեան

12 ՕՐ ԷՋՄԻԱԾՆՈՒՄ

II

Իւրաքանչիւր անձի և ազգի բարոյական, մտաւորական և ֆիզիքական զարգացման աջողութիւնը կախված է նրանց տնտեսական դրութեան աստիճանից։

Երբ մի մարդ դժբաղդութիւն ունի կիսաքաղցածութեան կամ քաղցածութեան և կամ սովամահութեան մատնվելու, այնպիսին չէ կարող ոչ միայն զարգանալ բարոյապէս, մտաւորապէս և ֆիզիքապէս, այլ գաղան դառնալու ճանապարհի վրա կընկնի։ Այսպէս է և ամբողջ ազգը։

Ո՞չ ապաքէն քաղցածութիւնը, նիւթական աղքատութիւնը, սովամահ լինելու երկիւղը ստիպել է շատ ազգերին գազանաբար յարձակվելու ուրիշ՝ նիւթապէս աւելի ապահով ազգերի վրա։ Մէկ խօսքով, նիւթական համեմատական բացակայութիւնը մարդկանց, գերդաստաններին և ազգերին դարձնում է այն, ինչ որ եղել են նրանց՝ հեռու անցեալում նախնիքները, որոնց նըմանութիւնը գտնել այժմ շատ հեշտ է, եթէ յանձն առնենք Աֆրիկայում մի ճանապարհորդական պտոյտ անել։ Սովամահութեան մատնված գազանը և կամ անասունը շատ աւելի գազանաբարոյ է, քան թէ կուշտը։ Վերջինը շուտ ենթարկվում է բարեկրթութեան. յիշենք կրկէսների մէջ ցոյց տրվող կուշտ գազաններին և անասուններին, որոնք կրթութեան կողմից աւելի բարձր են, քան թէ շատ գազանաբարոյ մարդիկ, իսկ սովածը միշտ պատառող է, ուստի երբէք չէ կարող ենթարկվել որևէ բարեկրթութեան. յիշենք սոված գայլերին։

Սովամահութիւնը մարդկանց եւ գազանների ձաւասարեցնում է։ Եւ որովհետև սովամահութիւնը հետևանք է կիսաքաղցածութեան, քաղցածութեան և ընդհանուր աղքատութեան, ուստի որպէսզի մարդը, գերդաստանը և ազգը կարողանայ մտաւորապէս, բարոյապէս և ֆիզիքապէս զարգանալ, անհրաժեշտ է նիւթական չափաւոր ապահովութիւն։

1867—1870 թւականների ընթացքում եղել եմ ուսուցիչ Սուրմալուի գաւառի, Երևանեան նահանգի Ալիղամարլին և Իգդիր գիւղերում։ Այն տարիներում ունեցել եմ առիթ ծանօթանալու Իգդիրմաւ, Խալֆալին, Մարգարէ և ուրիշ գիւղերի հետ։ Էջմիածնի գաւառում ծանօթ է ինձ Վաղարշապատ, Օշական, Բիւրական, Փարպի, Սաղմոսավանքը, ս. Յովհաննու և Մուղնու ս. Գէորգի վանքերի գիւղերը։

43 տարուց յետոյ, այժմ, անցնելով Շիրակի դաշտը, Ալէքսանդրոպոլը, Արարատեան դաշտը, Էջմիածինը, Փարաքար գիւղը և Երևանը՝ սաստափելի տեսնելով տաs բաց անասարժութեան մէջ մնացած և ժողովրդի յետադիմութիւնը նիւթականի կողմից։ Հայ գիւղացու աղքատութիւնը նկատվում է ամենայն ջանիւտ. նրա բնակարա-

---

տանի քարերն էին աղաղակում։ Մեր կարծիքով միայն և միմիայն այսպիսի թըշուառ կացութեամբ պէտք է բացատրել «Հայր մերի» այն բովանդակութիւնը, որի մէջ Քրիստոսը ձևակերպել էր տառապող դէմօսի անյետաձգելի, բէալ կարիքները...

Ցանատիկ ժողովուրդը այլ ևս կորցրել էր մարմնաւոր և հոգևոր իշխանութիւններից, քաղաքական կուսակցութիւններից բարենորոգումներ սպասելու յոյսը, մանաւանդ յաւիտեան կորցրած անկախութեան ցաւով, իր անտանելի կացութեան բարելաւումն ու ոչնչացումը նա սպասում էր Նախախնամութիւնից։ «Զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր, և թող մեզ զպարտիս մեր, որպէս և մեք թողումք մերոց պարտապանաց»... Հացի բացակայութիւնն ու պարտքերի ծանրութիւնը—ահա հրէական այն ժամանակվայ հասարակական կեանքի այլանդակման պատճառները։ Ժողովրդի մասին մտածող, նրա ցաւերով համակված հասարակական գործիչները համոզված էին, որ իրանց թշուառ ազգի ասոսկալի տառապանքներին կարող է վերջ տալ միմիայն նուժկու հանճարը, աստուածային յատկութիւններով օժտված, որի գալստեամբ պէտք է վերականգնվէր թէ հրէական թագաւորութիւնը և թէ ամոքված լինէին ժողովրդի ծով ցաւերը։ Այսպէս յուսադրում էին նրանք իրանց գուշակութիւններով ու մարգարէութիւններով...

Տառապանքների դարը երկար էր, անվերջ։

Եւ Քրիստոսը եկաւ... Իր հասարակ ծագումով նա խորին հաւատ ներշնչեց ժողովրդի ճնշված դասի մէջ. իր հանճարեղ խօսքով դարձաւ յուսակտուր ժողովրդի անզուգական մխիթարիչը։ Ճնշող, տարկացնող պայմանների վերացումը ակնկալվում էր Քրիստոսից։ Եւ ամենայն ճշգրտութեամբ ռամկավարօրէն ձևակերպելով, սակայն, թշուառ ժողովրդի րէալ պահանջները, Քրիստոսը վերացական մտքով ըմբռնեց Հրէաստանի քաղաքական կեանքի բարդ կացութիւնը։ Եւ հասկանալի էր այդ ըմբռնման պատճառը. քաղաքական անկախութիւնն ու տնտեսական տագնապի վերացման խնդիրը ժամանակակից պայմանների մէջ համարվելով անիրագործելի, կոնկրէտ կեանքի երևոյթները փոխադրվեցին վերացական աշխարհը։ Այդպէս էին տրամադրված շատերը, առաւել բարդ ու բազմակողմանի կերպով ըմբռնեց այդ Քրիստոսը, որպէս վեհ և մեծագոյն հանճար։ Թողնելով իրական կեանքը, մարդկային փրկութիւնը սկսեց որոնել տրանսցենդենտ կեանքում, հանդերձեալ աշխարհում։

Քրիստոսը, որ անդադար խօսում էր դէմօսի պահանջներից, անդադար խարազանում տիրապետող էլեմենտներին, պորտաբոյծ քահանայապետներին և անհօգ մեծատուններին, գրաւել էր հասարակ ժողովրդի սէրն ու յարգանքը։ Եւ նա իր համոզմունքների մէջ ֆանատիկոս էր. այդ պատճառով էլ դատապարտվեց մահվան պատժի։

Ժողովրդի չիրագործված պահանջները ամենալաւ պայմաններն էին քրիստոնէական կրօնի տարածման համար։ Բոլոր ճնշվածներն ու շահագործվողները դիմեցին նրան։

Սուրխաթեան

(Կը շարունակվի)

նի արտաքինն ու ներքինը յիշեցնում են կիսափուլ կամ փլչելու մօտ հիւղեր։ Նրա ցնցոտիները՝ հնութեան մէջ՝ գերազանցում են ողորմութիւն խնդրող աղքատների ցնցոտիները։ Նրա երկրագործական գործիքները ու աշխատող անասունները շատ հեռու են ժամանակակից լինելուց։ Մի խօսքով, 43 տարվայ ընթացքում Շիրակի և Արարատեան դաշտի հայ գիւղացիութիւնը ոչ մի զգալի առաջադիմութիւն չանելուց յետոյ՝ աւելի ևս աղքատացել է։ Եւ դա շատ հասկանալի է։

Շիրակի և Արարատեան դաշտի 670 հայաբնակ գիւղերի ազգաբնակութիւնը յընթացս 43 տարվայ՝ սկսած 1867 թ. աւելի քան կրկնապատկված պէտք է լինի. հողերի քանակութիւնը և որակութիւնը նոյնը մնալով՝ արդէն ժողովուրդը պէտք է աղքատանար, իսկ լաւ դիտող աչքերին նշմարելի է, որ շատ տեղերի հողերը՝ իբրանց առաջվայ ույժը կորցնելով՝ գիւղացուն այժմ աւելի պակաս արդիւնք են տալիս։ Ուրեմն, եթէ հողի քանակութիւնը նոյնն է մնացել, նրա որակութիւնը այժմ մի քանի աստիճան վայր է իջել։ Երկրագործական անհրաժեշտ գիտելիքների բացակայութիւնը 670 հայաբնակ գիւղերի ազգաբնակութեանը՝ յընթացս 43 տարվայ՝ հասցրած է այժմեան աղքատ դրութեան, և այս դրութիւնը հետզհետէ աւելի վաթարանալու է, եթէ երկրագործական անհրաժեշտ գիտելիքները շուտափոյթ չը տարածվեն գիւղական ազգաբնակութեան մէջ։ Ներկայ գիւղացիութեան ողբալի դրութիւնը սոսկումն է ներշնչում և այն կողմից, որ գիւղացիք այս դրութեամբ կը ստիպվեն դիմելու պաղթականութեան զանազան հեռաւոր քաղաքներ ոչ թէ անհատներով, այլ հազարներով։ Դա կը լինի սկիզբն մեր քայքայման։

Մեծ վտանգի առաջն առնել պէտք է. թող ներվի ինձ մի քանի խօսքով ամենախոնարհաբար դիմելու Նորին Վեհափառութեան։

Վեհափառ Տէր. Շիրակի և Արարատեան դաշտի 670 հայաբնակ գիւղերը մեծ կարօտութիւն ունեն երկրագործական անհրաժեշտ գիտելիքների. դրա համար անհրաժեշտ է հրաւիրել այժմ և եթ քիչ շատ հմուտ հայ-երկրագործներ և նրանց նշանակել ուսուցիչներ գիւղական ուսումնարաններում՝ պարտաւորեցնելով նրանց դասախօսել գիւղերում թէ աշակերտներին և թէ սրանց ծնողներին անհրաժեշտ երկրագործական գիտելիքները։

Այս երկրագործ ուսուցիչները ձմեռ ժամանակ տեսականը, իսկ գարնան, ամարվայ և աշնան ժամանակ գործնականը դասախօսելով երկրագործութեան մեծ զարկ տուած կը լինեն յընթացս տարիների։

Բացի սրանից՝ անհրաժեշտ է բանալ Էջմիածնում քառադասեան երկրագործական ուսումնարան, ուր ընդունվեն իբրև գիշերօթիկ թէ ձրի և թէ թոշակաւոր միայն գիւղացի աշակերտներ։

Այս ուսումնարանի չորրորդ դասարանը լինի ժամանագիտական դասարան, որից դուրս եկողները պարտաւորվեն լինել գիւղական եկեղեցիներում և ուսումնարաններում կամ ուսուցիչներ և կամ քահանաներ։

Այսպիսով հայ գիւղացիութիւնը կարող կը լինի իր հողերի պտղաբերութեան աստիճանը հետզհետէ բարձրացնել և ազատվել յուսահատեցուցիչ աղքատութիւնից։

Այս ճանապարհով միայն մեծ վտանգի առաջը կառնվի օգնութեամբ նաև ազգային բարերարների և նուիրատուների։

Սրապիոն քահ. Սամուէլեան

ՇԱԼԵԱՊԻՆԻ ՄԱՍԻՆ

—

Երգիչ Ագամօ Դիդուրը, Պետերբուրգում, այս օրերս Մօսկվայում Շալեապինի հետ պատահած միջադէպի առիթով ասել է.

— Շալեապինը իրան պահում է ինչպէս ընտանիքի միակ զաւակ, որին սիրում են և երես են տալիս։ Հասկնանալով, որ ինքը հասարակութեան սիրելին է, նա իրան թոյլ է տալիս չափից դուրս ազատ լինել։ Բայց այդպէս է Շալեապինը միայն Ռուսաստանում։ Արտասահմանում, ուր նրան չեն համարում մեծ արտիստ, նա բոլորովին ուրիշ կերպ է իրան պահում։ Երբ Շալեապինը պատրաստվում էր երգել Միլանում Մեֆիստոֆէլի դերը, հէնց առաջին փորձերի ժամանակ յայտնի դիրիժօր Տօսկանինին նրան նկատեց.

— Նեղութիւն կրեցէք երգել ամբողջ ձայնով։

— Ես միշտ փորձերին կիսաձայն եմ երգում,—առարկեց Շալեապինը։

— Այդ դուք կարող էք անել Պետերբուրգում և Մօսկվայում,—պատասխանեց Տօսկանինին,—իսկ այստեղ պէտք է երգել ինչպէս ես եմ կամենում։

Եւ Շալեապինը հնազանդվեց։ Շալեապինը ինքը գիտակցում է, որ նա մեծութիւն է միայն իր հայրենիքում։ Բուէնօս-Այրէսում, ստանալով 10 հազար ֆրանկ մի անգամ բեմ ելնելու համար, նա շատ միջին աջողութիւն ունեցաւ։ Երբ ամերիկական մի մեծ լրագրում սկսեցին նրա մասին վատ գրել, նա մտաւ այդ լրագրի խմբագրատունն և ցանկացաւ ծանօթանալ քննադատողի հետ։ Նրան ասացին, որ քննադատը լինում է միայն գիշերվայ ժամը 12-ին, թատրոնից յետոյ, և Շալեապինը հետևեալ օրը գնաց գիշերվայ ժամը $12^1/_2$-ին։ Նա վերցրեց մի թերթ թուղթ, մատիտով գծեց երկու գիծ, մինը մեծ, միւսը՝ փոքր։

— Ի՞նչ է նշանակում այդ, — հարցրեց քննադատը։

— Դա իմ մեծութեան նշաններն են ռուսական և իտալական բեմերում։ Ռուսական բեմերում մէջ ես մեծ եմ, իսկ իտալականում՝ փոքր։

Քննադատին դուր եկաւ սլաւօնական այդ պարզամտութիւնը և դրանից յետոյ նա դադարեց վատ գրել Շալեապինի մասին։

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ

—

Պետերբուրգ, 20 հոկտեմբերի

Նախագահում է Շիդլօվսկին։

Մինիստրների օթեակում են ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրը և սինօդի օբեր-պրօկուրօրը։

Եպիսկոպոս Միտրօֆանը, վերջացնելով անցեալ նիստում սկսած իր ճառը, յենվելով գրողների և ուսումնականների ասածների վրա, ապացուցանում է, որ ժողովրդական կրթութեան հիմունք պէտք է կրօնը լինի. եկեղեցու և դպրոցի կապը պահանջում է ինքը ժողովուրդը։ Կանգ առնելով դպրոցական խորհուրդների կազմի վրա, որի մէջ կարող են լինել ոչ-քրիստոնեայ անձեր, նաև այլազգի դպրոցին արվող զիջումների վրա, հռետորը մատնանշում է, որ դրանով ժողովրդական կրթութեան մասնաժողովը հարուած է հասցնում ուղղափառութեան։ Եպիսկոպոսը կասկածում է, որ օրինագծի ընդունելութեամբ Ռուսաստանին կը տրվի պետական դպրոց, իսկ դպրոցի միութեան սկզբունքը ներկայանում է ֆիկցիա։ Այդ պատճառով աջակողմեաները, բուռն կերպով ցանկանալով շուտափոյթ գործադրել ընդհանուր կրթութեան բարենորոգումը, համակրել ներկայ օրինագծին չեն կարող (ծափեր աջից)։

Սինօդի օբեր-պրօկուրօրը, շնորհնելով որ վիճաբանութիւնների մէջ շօշափվող հարցը եկեղեցու և պետութեան փոխադարձ յարաբերութիւնների մասին հանդիսանում է խոշոր և կարդինալ հարց, ընդգծում է, որ շատ հռետորների ճառերի մէջ պարզեց զուտ ռուսական տեսակէտը, մինչդեռ ռուսական պատմութիւնը մշակում է ինքնատիպ հայեացք այդ փոխադարձ յարաբերութիւնների մասին, մի հայեացք, որ աւելի խոր է, քան Արեւմուտքում, ուր եկեղեցին և պետութիւնը ներհակվում են իբրև մարտնչող սկզբունքներ, ըստ որում տենդէնց է նկատվում, որ պետական սկզբունքը պէտք է գերակշռող դեր խաղայ կեանքի բոլոր խաւերում. եկեղեցին առեն տապալվում է, գահավիժվում է այն բանձրութիւնից, որի վրա նա դրված է պատմական զարգացման բուն մաքով, և դառնում է ինչ-որ կրօնական խմբակ։ Այդօրինակ փոխադարձ յարաբերութիւնների վրա ռուսական ժողովրդական ըմբռնողութիւնը երբէք կանգ չի առնի և չէ կարող հաշտվել այն մաքի հետ, թէ պետականութիւնը ինքը իբրանով գոհացաւ։ «Մենք կը կամենայինք, որ եկեղեցին և պետութիւնը խաղաղութեամբ գոյութիւն պահպանեն ազգաբնակութեան բարեկեցութեան համար։ Ամենը պէտք է ոգևորվեն ոչ միայն պետականութեան իդէալներով, այլ և եկեղեցական իդէալներով։ Եկեղեցու և պետութեան յարաբերութիւնները, պահանջելով որոշ րեգլամենտացիաներ, բայց և այնպէս չեն կարող ծածկվել իրաւական նորմաներով. եկեղեցին և պետութիւնը պէտք է գործեն միահամուռ կերպով նաև բարոյական շարժառիթների հիման վրա։ Այստեղից բղխում է, թէ հնարաւոր է փոխադարձաբար վստահել և զիջել, և այդ բանում եկեղեցին ու պետութիւնը բնաւ չեն կարճելու իրանց իրաւունքները և արժանապատւութիւնը»։

Դիմելով այն հարցին, թէ ներկայանում է, արդեօք, դաստիարակութիւնը եկեղեցու կարիքը և պահանջը, օբէր-պրօկուրօրը, յենվելով պատմութեան վրա, մատնանշում է, որ եկեղեցին միշտ էլ ոչ միայն մկրտել է, այլ և ուսուցել է։ Եկեղեցուն դպրոցը հարկաւոր է։ Հարկաւոր է նա նաև ազգաբնակութեան, որ զրկված է աճող սերունդը եկեղեցականութեան ոգով կրթելու այլ միջոցներից։ Դիմելով օրինագծին, օբէր-պրօկուրօրը մատնանշում է, որ օրինագծի տուած արտօնութիւնները հոգևոր վարչութեան ներկայացուցիչների նկատմամբ այնքան էլ էական չեն, ապա ապացուցանում է, որ եկեղեցական դպրոցների ինքնուրոյնութեան պահպանումը դժուարութիւններ չի ստեղծի ապագայում նրանց դպրոցական ընդհանուր ցանցի մէջ մտցնելու ժամանակ, որի մասին վկայում է եռամեայ փորձը, մինչդեռ կրօնաբարոյական կրթութիւնը հոգևորականութեան ձեռքից առնելը կը թողնէ նաև քաղաքական տպաւորութիւն և հոգևորականութիւնը այնպէս կընդունէ, թէ դա մի ծանր և անարժան վիրաւորանք է։

Վերջում հռետորը շեշտակի կերպով ցանկանում է, որպէսզի օրինագծի քննութեան ժամանակ մեծ ուշադրութիւն դարձվի ըստ հնարաւորութեան սկզբունքային խնդիրներին, որոնք կարող են մէջ բերվել յօգուտ եկեղեցու իրաւունքների, և կարծում է, որ ամենից նպատակայարմարը կը լինի մերժել զեկուցագրի 14-րդ բաժինը։

Ծափեր աջից և նացիօնալիստների մէջ։

Պօկրօվսկի 2-րդը նպատակ է դնում ցրել այն խուճապը, երբ երրորդ Դումայի ուշադրութիւնը դարձված է ընդհանուր կրթութիւն մտցնելու առիթով. նրա պահանջը առաջ է մղել յեղափոխութիւնը, իսկ երրորդ Դուման և կառավարութիւնը հնարաւորութիւն չունենալով ընդդիմադրել դէպի լուսաւորութիւն դիմող ձգտմանը՝ աշխատում են սահմանափակել նրան հնարաւոր մինիմումով։ Իբրև դպրոցի հիմունք երրորդ Դուման առաջադրում է կրօնա-բարոյական կրթութիւն, ժխտելով նրան իբրև դաստիարակութիւն աշխարհիկ ուղղափառութեան ոգով։ Դէպի Ռուսաստանը գոյութիւն ունեցող սէրը երրորդ Դուման հասկանում է իբրև սէր դէպի պաշտօնական Ռուսաստանը, սէր դէպի արդի պետական կազմը, որին ժողովուրդը արհամարհում է։

Վլադիմիրով տեղից.—Ոչ թէ ժողովուրդը, այլ խաժամուժ ամբոխը։

«Դուք մտցնում էք,—շարունակում է Պօկրօվսկին,—դպրոցի մէջ զինուորական կազմ, մոռանալով որ տարրական դպրոցի երեխաներն ունեն բաւականաչափ աշխատանքի վարժութիւն. դպրոցական ժամերին նրանց հարկաւոր է միայն մաքի «գիմնաստիկա»։ Դուք վստահութիւն չեք տածում դէպի հասարակական ինքնուրոյնութիւնը անգամ սև-հարիւրեակային զեմստվօների վերաբերութեամբ, որոնք հանդիսանում են ոչ թէ ինքնավար օրգաններ, այլ մի քանի տասնեակ ազնուականների ինքնավարչութիւն։ Ոչ ոգով, ոչ իր կազմութեամբ ձեր նախագծած դպրոցը ոչինչ նոր բան չէ տալիս։ Դպրոցի բարենորոգումը կը գործադրէ առեն ուսուցիչը, որին դուք կառավարութեան հետ միասին միմիայն ընդդիմադրում էք նրա կուլտուրական աշխատանքի մէջ, փոխարինելով մայրենի լեզուի դասաւանդութեան խական ազատութիւնը մարտնչող նացիօնալիզմի ոգով ուսանելու ազատութեամբ։ Դպրոցի իրական բարենորոգում ձեռք կը բերէ ինքը ժողովուրդը, երբ իր վրայից դէն կը շպրտէ իրան կաշկանդող շղթաները և նրանց հետ՝ յանձինս 3-ի Դումայի տիրապետութիւնը» (բուռն ծափեր ձախից)։

Կարաուլովը տարկերվ Լվօվ 2-դին՝ Պետրոս Մեծի հոգևոր րեգլամենտում տեսնում է ոչ թէ եկեղեցու աւտօնօմիայի սահմանադիր ակտ, այլ նրա գերումը կառավարութեան կողմից. ընդգծում է, որ մասնաժողովը բնաւ դուրս չէ եկել եկեղեցու աւտօնօմիայի շրջանակներից, սակայն կարծում է, որ եկեղեցին պէտք է ներկայանայ ինքնագոյ ույժ, և ոչ թէ ծառայական զէնք պետութեան ձեռքում։ Եկեղեցա-խաւական դպրոցի կողմնակիցներն ասում են. «Տուէք ժողովրդական դպրոցը մեր ձեռքը, և ձեր դաստակերտները կը դադարեն տանջվելուց»։ Բայց երբ է եղել եկեղեցական հեղինակութիւնը, երբ մօտիկ անցեալում դաստակերտները այրվում էին։ Մեղաւոր է դրանում ոչ թէ եկեղեցին, այլ այն երկու դարերը, որոնց ընթացքում եկեղեցական վարչութիւնը կործանեց եկեղեցու ներքին հզօրութիւնը։ Ոչ թէ ծխական հոգևորականութեան դէմ է, որ գործել է մեծ մասամբ անբաղդութեամբ, այլ ուղղափառ դասաւանդութեան վարչութեան դէմ ուղղված մեր ջանքերը (ծափ. օպպօզիցիայից)։

Վօրօնկօվը գտնում է, որ մասնաժողովը մշակել է մի օրինագիծ, որ յիշեցնում է 74-ական թւականները և ներկայացնում է մի տեսակ կօմպրօմիս կառավարութեան և զանազան հաստատութիւնների ու ընկերութիւնների ձգտումների միջև։ Մատնանշելով, որ օրինագծի մէջ պարզ չէ այն հարցը, թէ ում վրա է ընկնելու ազգաբնակութեան տարրական կրթութեան պահանջին բաւարարութիւն տալու հոգատարութիւնը, և որ չափազանց լայն իրաւունքներ են տրվում տարրական դպրոցների տեսուչներին, հռետորը, ուշադրութիւն հրաւիրելով ժողովրդական ուսուցչի նիւթական անապահովութեան վրա, ասում է, թէ անհրաժեշտ է այժմևեթ աւելացնել պարբերաբար նրանց ռոճիկները։ (Ծափեր ձախից)։

Կապուստինը գտնում է, որ դպրոցը պէտք է որոշ ուղղութիւն ունենայ, պէտք է սովորեցնէ բարին, անգամ տալու է որոշ քաղաքական կրթութիւն, պատուաստելով ռուսական բարքերն ու սէր առ Ռուսաստանը։ Դպրոցը ամենից առաջ պէտք է լինի ռուսական։ (Ծափեր աջից)։

Եաբլօնօվսկին չը շօշափելով ռուսական ազգային դպրոց ստեղծելու հարցը, գտնում է, որ լեհերին և առհասարակ այլազգիներին ներկայ նախագիծը առաջարկում է թշնամական՝ նրանց համար միանգամայն օտար դպրոց, և այդ պատճառով կարող է լեհերի կողմից յարուցել միմիայն եռանդուն բողոքի զգացմունք։ Ռուսական լեզուով դասաւանդում մտցնելը հանդիսանում է չարամիտ հեգնանք լեհ երեխաների դէմ։ Այդ տեսակ դպրոցը կարող է մի բան տալ միայն Ռուսաստանին ենթակայ ազգերին— սեփական ձեռքերով փորել իրանց քաղաքացիութեան գերեզմանը... Այդօրինակ պայմաններում լեհերը ամենից լաւ է թող հրաժարվեն արքունի ամեն տեսակ ուսում ստանալուց։ «Ուստի մենք, լեհերս, օրինագիծը համարում ենք նենգամիտ պրօվօկացիա լեհ ազգաբնակութեան նկատմամբ։ Նա հէնց սկզբից երեխաներին զրկում է զարգանալ, ջլատել իրանց մանկութի ույժերը, և մտցնում է նրանց հոգում սուտ վրէժխնդրութիւն։ Նման նախագծի գործադրութիւնը կեանքում կը սպանի իր լեհերին լարել բոլոր ույժերը, որպէս զի հեռու վանեն իրանցից արքունի ուսուցման մեռած նիւթը և հեռացնեն օրգանիզմից—որ կեանք և զարգացում է ցանկանում—այն բովանդակ թոյնը, որ նենգամտութեամբ տրվում է օրէնսդիրների ձեռքերով, օրէնսդիրներ, որոնք ընդունակ են լոկ աւելի ամուր կապել մեռած այն կոճակը, որ չար ճակատագրի կամքով շպրտվել է լեհ ազգաբնակութեանը» (ծափ. ձախից)։

Կօվալեվսկին առարկում է Եաբլօնօվսկուն, որ մասնաժողովը մշակել է համապետական դպրոցի կանոնադրութիւն, բայց միևնոյն ժամանակ նախագծի մէջ բաւական տեղ է յատկացված տեղական լեզուներին։ (Հ. Գ.)

(Կը շարունակվի)

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

—

Կարս, 18 հոկտեմբերի

Մի խումբ սրիկաներ, պաշտօնական համազգեստներ հագած, Կարսի վիճակի Արբաշէն գիւղում մի հարուստ քիւրդի խուզարկելով 30,000 ր. հնչիւն դրամ են վերցնում որպէս կեղծ դրամներ և անյայտանում։ Ողորմելի քիւրդը նրանց հեռանալուց յետոյ գլխի է ընկնում, որ դրանք կասկածելի մարդիկ են և իրան կողոպտել են։ Իսկոյն ձեռք է առնում միջոցներ, դիմում է պաշտօնական մարդկանց, և Դամուրղաքի գիւղում մի խանութի մէջ շրջապատում են աւազակներին և բոլորին բռնում։ Բոլորն էլ հայեր են և այժմ Արդահանի բանտում վայելում են իրանց աշխատութեան պտուղը։

Տարված փողերը նոյնութեամբ յանձնել են քիւրդին։ Ս. Տէր-Մելքիսեդէկեան

—

Նոր-Բայազէտ, 11 հոկտեմբերի

«Մշակի» ընթերցողները անշուշտ յիշում կը լինեն, որ այս տարվայ մարտի 7-ին միզանում ընտրեցին քաղ. վարչութեան նոր անդամներ, որոնց ընտրութիւնը Երևանի նահանգապետը բեկանել էր, անհնար գտնելով նրանց հաստատութիւնը զանազան պատճառներով։ Այդ առիթով անդ քաղաքային առւագ Ստ. Բաղիկեան նշանակել է հոկտեմբերի 24-ին նորից ընտրութիւն կայացնել։

Դեռ յուլիսին Երևանի նահանգական վարչութիւնը առաջարկել էր նոր ընտրութիւն կատարել քաղ. վարչութեան անդամների վերաբերմամբ, բայց այլ և այլ պատճառներով ուշացան ընտրութիւնները։ Մի կողմից վարչութեան բարդ գործերը (հողաբաժնութիւն, խմելիքային և սանիտարական վերահսկողութիւն, չուամայի և այլ կողմնակի պարապմունքներ) ուշացրին ընտրութիւնները։

Միւս կողմից ի նկատի է զուգէ առնված և այն հանգամանքը, որ ժամանակի երկարութեամբ մինչոյ տրվի քաղաքիս հասարակութեան՝ կալուածական տուրքերը (оцѣночный сборъ) և այլ գնահատական հարկերի ապարիկները մտցնելու քաղաքային կասսան, որպէսզի բաւական թւով ընտրողներ կալուածական ցենզի իրաւունքով կարողանային ժամանակին ընտրութիւններին։ Ապա թէ ոչ՝ բնակչութեան մեծամասնութիւնը իր վրա գնահատական տուրքեր ունենալով զրկված է ցենզից կամ ձայնատւութիւնից, ըստ որում ընտրութիւնների վերջում շատ սաէ-կօսէների տեղիք է տրվում։

Որպէսզի զանազան թիւրիմացութիւնների տեղիք չը տրվի և հեռու մնան սաէ-կօսէներից, ցանկալի է, որ քաղաքացիներից շատերը մասնակցած լինէին հոկտ. 24-ի ընտրութիւններին, վճարելով իրանց վրայի տուրքերը և ձայնի իրաւունք ստանալով։ Ցիշենք որ ապրիլի 7-ի ընտրութիւններին 968 ձայն ունեցողներից մասնակցում էին միմիայն 200—220 հոգի ցենզաւորներ, միւսները կամ ապառիկ էին պարտ, կամ բացակայ էին և կամ չէին ներկայացել ժողովին, չը նայելով որ պրօպագանդը իր գագաթնակէտին էր հասած։

Բայց և այնպէս պէտք է յուսալ, որ այս անգամ մեր ընտրողները գիտակցութեամբ կը վերաբերվեն վարչութեան անդամների ընտրութիւններին, քանի որ անցեալ դառն փորձերը ցոյց են տուել նրանց իրանց արած սխալների հետևանքը, և իրանց բուէն կը տան անշուշտ աւելի խելացի, իւնտելիգենտ, անկաշառ և քաղ. հասարակութեան շահերը պաշտպանող անձանց և ոչ թէ կողմնակի թելադրութիւններով ընտրեն բիրտ հասկացողութիւնների տէր մարդկանց, որոնք բացի այն, որ ոչ մի առնչութիւն չունեն ժողովրդի գործունէութեան հետ, դառ ամեն քայլափոխում կարող են ծայրայեղութիւնների մէջ ընկնել և ուրը չինելու տեղ աչքն էլ հանեն։

Ուրեմն ամեն բանից վեր և ամեն թայֆայութիւնից դուրս պէտք է աչքի առաջ ունենալ ժողովրդի շահերը և ըստ այնմ յարել ընտրութեան գործին։ Թէ չէ՝ վերջում մեծ հիասթափութիւն է առաջ գալիս։

Գ. Սիմոնեան

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

—

Հոկտեմբերի 19-ին Քութայիսի նահանգական դատարանում քննվում էր մի մեծ գործ, որը իր ժամանակին մեծ աղմուկ հանեց Քութայիս քաղաքում։

Մեղադրվողները բոլորը թիֆլիսեցիներ են. Ա. Կուտլօվ, Պետրոսեան, Միրումեան և Տէր-Ղևոնդեան։ Մեղադրվում էին սոյոր չորս հոգին այն բանի մէջ, որ պատրաստել են կեղծ բանկային չէկ Քութայիսի ազնուական բանկի անունից և ներկայացրել են Թիֆլիսի Ազովօ-Դոնեան բանկին այդ չէկը՝ ունենալով նպատակ ստանալ 11 հազար ռուբլի։

Կուտլօվ և Տէր-Ղևոնդեան՝ Պետրոսեանի յանձնարարութեամբ գալիս են Ազովօ-Դոնեան բանկը, ներկայացնում են չէկը, որ վերջումը կեղծ է դուրս գալիս, և դիմելով բանկի հաշուապահին հարցնում են նրան՝ թէ կարելի՞ է արդեօք ստանալ այդ չէկով 11 հազար ռուբլի։ Ստանալով դրական պատասխան, նրանք հեռանում են բանկից, յանձնելով չէկը Պետրոսեանին։ Վերջինը հասկանալով որ չէկը կարող է կեղծ լինել, շտապում է նոյն Կուտլօվի միջոցով նախազգուշացնել Ազովօ-Դոնեան բանկին՝ որ չէկը կեղծ է և ուստի փող չը տալ։ Նոյն օրը պարզվում է, որ Քութայիսի ազնուական բանկից անհետացած է մի չէկ, որը Պետրոսեանի յանձնարարութեամբ ներկայացրվել է Ազովօ-Դոնեան բանկին։

Պետրոսեանը, Կուտլօվը և Տէր-Ղևոնդեան կանչված լինելով դատի և պատասխանատւութեան՝ բացատրեցին, որ չէկը նրանց բերել էր Միրումեանը՝ մի վրացի մարդուց։ Ո՞վ էր այդ վրացին, քննութիւնը չը կարողացաւ պարզել։

Դատարանում դատախազը մեղադրելով բոլոր չորս հոգուն՝ պահանջում էր ենթարկել նրանց պատժի կեղծ չէկ պատրաստելու մէջ և 11 հազար ռուբլի ստանալու փորձի մէջ, իսկ մեղադրեալների պաշտպան երդ.-հաւատարմատար Յ. Ղորղանեան յենվելով այն հանգամանքի վրա, որ չէկը գողացված է Քութայիսից, որ չէկի անհետանալու մեղաւորը և պատասխանատուն պէտք է լինի միմիայն բանկի հաշուապահը, որ մեղադրեալները մտադրութիւն չունէին փող ստանալ, այլ կատարում էին մի վրացու խնդիրքը՝ ստուգել բանկում այդ չէկը, խնդրում էր արդար համարել բոլոր բռնըլվածներին։ Դատարանը երկար խորհրդակցելուց յետոյ բոլորին արդարացրեց։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Երէկ, հոկտ. 21-ին, Նորին Կայսերական Մեծութիւն Թագաւոր Կայսր Նիկօլայ Ալէքսանդրօվիչի գահակալութեան օրը, Վրաստանի էկզարխ Ինոկէնտի արքեպիսկոպոսը Ալէքսանդրօ-Նևսկիի զինուորական տաճարում պատարագից յետոյ կատարեց գոհաբանական մաղթանք, որի ժամանակ Արսէնալի սարից պարպվեցին 21 թնդանօթ։ Պատարագին և մաղթանքին ներկայ էին Կովկասի Փոխարքայ կոմս Ի. Ի. Վօրօնցօվ-Դաշկօվ, նրա երկու օգնականները, շտաբի անդամները, գեներալիտէտը, զինուորական ու քաղաքացիական հաստատութիւնների ու մարմինների ներկայացուցիչները, բազմաթիւ աղօթողներ։ Մաղթանքից յետոյ տաճարի ընդարձակ բակում տեղի ունեցաւ զօրադիտում, որի ժամանակ զօրքերը քայլերթով, երաժշտութեան նուագածութեամբ, անցան Փոխարքայի առաջից։ Գոհաբանական մաղթանքներ կատարեցին նաև բոլոր միւս ազգութիւնների հոգևորական դասերը իւրաքանչիւրը իր եկեղեցում կամ աղօթատանը։ Այդ օրը պաշտօնական հաստատութիւնների և կրթական հիմնարկութիւնների մէջ պարապմունքներ չը կային։ Քաղաքը ցերեկով զարդարված էր դրօշակներով, իսկ երեկոյեան հրավառված էր։ Տնուտները և կրպակները գոց էին մինչև ցերեկվայ ժամը 12-ը։

◆ Բարձրագոյն թոյլտուութեամբ Գանձակի գաւառի Թօփալ-Հասանլու գիւղի մատակարարական 3,135 ր. 79 կօպէկ պարտքի գանձումը յետաձգվում է 3 տարով, սկսած այս հոկտեմբերի 1-ից։

◆ Թիֆլիսի մահմեդականները ևս շնորհաւորական հեռագիր ուղարկեցին Պետական Դումային տարրական դպրոցների օրինագծի առիթով։

◆ Պաշտօնական թւերի համաձայն, աշնանացանի դրութիւնը առ 16 սեպտեմբերի 1910 թ. ներկայանում է այսպէս։ Աշնանացանը այս տարի, լաւ պայմանների շնորհիւ, եղաւ համարեա ամենուրեք իր ժամանակին կամ մի փոքր ուշ։ Մասնաւորապէս Հիւսիսային-Կովկասի շրջանում աշնանացանին խանգարեց երկար երաշտը։ Ընդհանուր բերքը շատ լաւ է հանդիսանում։

◆ Տեղական ռուս թերթերից մի քանիսը յայտնում են, որ «Դաշնակցութիւն» կուսակցութեանը պատկանելու մէջ մեղադրվողները, բացի Աւ. Ահարոնեանից, Ռոստովի բանտից փոխադրվել են Նովօչերկասկի բանտը։

◆ Հոկտեմբերի 20-ին Թիֆլիսի վրայ հոգևոր սեմինարիայի աշակերտներից մի խումբ մեկնեց էկսկուրսիայի նպատակով։

◆ Ինչպէս հաղորդում են լրագիրները, հայկական «Դաշնակցութիւն» կուսակցութեան գործի առիթով $1^1/_2$ տարի բանտում գտնվող բժիշկոս Դ. Զաւրեանը այս օրերս իշխանութիւնների կարգադրութեամբ Նովօչերկասկի բանտից ազատ է արձակվել։

◆ «Յ. Օ.»-ի ասելով Քութայիսի նահանգապետ գեն.-մայոր Ս.լավօչինսկին, լուրերի համաձայն, թողնում է իր պաշտօնը և ստանում է ուրիշ պաշտօն Հիւսիսային Կովկասում։

◆ Օղաչու Ուտօչկինը ներկայումս թռիչքներ է կատարում Բաքւում, որտեղից յետոյ նա կը գնայ Գանձակ։ Ապա նա գալու է դարձեալ Թիֆլիս՝ ցանկացողներին

օդագնացութեան դասեր տալու նպատակով։ Ուռօչկինը բնիկ Թիֆլիսեցի է և համարվում է լաւ հեծանիւ նստող։

◆ Նոյեմբերի 30-ին Բագւում բացվող նաւթարդիւնաբերողների XXIX համագումարին առևտրի մինիստրի հաճութեամբ նախագահելու է սովորական տարիների նման ինժեներ Բուգծվիչը։

◆ Կովկասեան գլխաւոր իշխանութիւնը թոյլ տուեց Բաթումի Գիւղատնտեսական Ընկերութեան խորհրդին կազմել Թիֆլիսում նոյեմբերի 21—29 Բաթումի շրջանի գիւղատնտեսական արտադրութիւնների ցուցահանդէս-բազար։

◆ Մեզ հաղորդում են, որ Կասպից ծովի ձկնորսական գործի ընդարձակվելը և ձկնային ապրանքների մեծ քանակութեամբ դէպի մայրաքաղաքներ ուղարկելը դրդել է հաղորդակցութեան մինիստրութեանը առանձին հոգատարութիւն ունենալ սառցարանների կառուցման և յատուկ գնացքների կազմակերպութեան մասին։ Մինիստրութիւնը մտադիր է ունենալ գնացքներում յատուկ կառքեր սառցարաններով, որոնք հնարաւորութիւն տային ձկնեղէն ապրանքները ապահով կերպով փոխադրել հեռու տարածութիւններ։ Շուտով միջոցներ ձեռք կառնվեն կազմակերպելու այդ գործը։

◆ Ստացանք Թիֆլիսի Էջմիածնեցոց ս. Գէորգ եկ. Մարիամեան օրիորդաց դպրոցի 1909/10 ուսումն. տարվայ համառօտ տեղեկագիրը, որ երկրորդն է Թւով։ Տեղեկագրից երևում է, որ դպրոցը ունի 36 տարվայ գոյութիւն և այժմեան հոգաբարձութիւնը, որ բաղկացած է Ս. Մէլիք-Փարսադանեանից, Մ. Մկրտումեանից, Վ. Ղարիբեանից, Յ. Սալաբաբեանից և Յ. Ապրեսեանից, չը նայած որ դպրոցը չունի մշտական եկամուտի աղբիւրներ, ամեն ջանք գործադրում է պահել դպրոցը և առաջ տանել։ Օրինակ՝ հոգաբարձութեան ջանքերով ծխականների մէջ սիրայօժար որոշում է կայացվել ամեն տարի տուրք վճարել դպրոցի պահպանութեան համար։ 1908/9 թ. մտցվել է 924 ր. կամաւոր տուրք. Նաև հոգաբարձութիւնը կազմել է գրօսանք, որից ստացվել է 310 րուբլի։

◆ Թիֆլիսի քաղաքային Ջրանցքի ծառայողները Աւճալայում խնդիր են տուել ուղարկվային ինժեներ Կամիշկերցևի դէմ՝ նրա արած մի քանի զեղծումների վերաբերմամբ։ Քաղաքի գլխաւոր ինժեներ Կոկնովիցկին մի քանի ինժեներների մասնակցութեամբ, մի քանի օր առաջ, եղել է Աւճալա և Ջրանցքի ծառայողներից հարց ու փորձ արել այդ գործի մասին և արձանագրութիւն կազմել։ [illegible]

◆ Մի տարով բանտարկութեան դատապարտուած [illegible] «Հերթի» խմբագիր [illegible]

◆ Թիֆլիսի քաղ. դումայական [illegible]

◆ Թիֆլիսի Սիոնի մայր եկեղեցուն կից կազմվել է կրօնական [illegible]

◆ Ներկայումս խորհրդակցութիւններ են [illegible] Թիֆլիսի [illegible]

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՄՈՒԼԻ ՄԱՍԻՆ ԱՆԿԵՏ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅՈՒՄ

Ֆրանկֆուրտ Մայնի վրա քաղաքում այս օրերս աւարտվեց 1909 Թւին հիմնված Գերմանական Սօցիօլօգիական Ընկերութեան (Deutsche gesellschaft für Sociologie) առաջին համաժողովը։ Ընկերութիւնը որոշեց անկէտ սարքել «լրագրական գործի սօցիօլօգիայի» վերաբերմամբ Գերմանիայում համեմատելով նրան մամուլի պայմանների հետ Անգլիայում, Ֆրանսիայում և Միացեալ-Նահանգներում։

Սկզբնական աշխատանքների համար Ընկերութիւնը որոշեց հաւաքել 25,000 մարկ։ Հայդելբերգի պրօֆէսօր Մաքս Վէբէր համաժողովում արտասանած իր ճառի մէջ հետևեալ կերպով որոշեց այդ անկէտի նպատակը։

Կարևորութիւն չը կայ,—ասաց նա,—մանրամասն խօսել մամուլի նշանակութեան մասին ժամանակակից կեանքում։ Սօցիօլօգիական Ընկերութիւնը այդ պատճառով դիտաւորութիւն ունի ուսումնասիրել լրագիրների կազմակերպութիւնը և ազդեցութիւնը ամեն կողմից։ Մտադրված անկէտի նպատակներից մէկն է լինելու որոշել այն սահմանները, մինչև ուր պէտք է հասնէ հասարակական կարծիքի կօնտրօլը այն առանձին անհատների գործերի վրա, որոնք այժմ արտայայտութիւն են գտնում մամուլի մէջ։ Այդ կողմից մամուլի արտայայտման ձևերը զանազան պետութիւններում սաստիկ տարբերվում են միմեանցից։ Անգլիայում, օրինակ, լրագիրները խիստ մանրամասնօրէն նկարագրում են մի որևէ անգլիական լորդի ամուսնութեան պատմութիւնը ամերիկական միլիարդէրի դստեր հետ։ Գերմանիայում իրանց յարգող լրագիրները այդպիսի թեմաներով առհասարակ չեն զբաղվում։ Մամուլի դրութիւնը բնորոշվում է նրանով, որ նա պէտք է յարմարվի երկու շրջանի անձանց՝ բաժանորդներին և յայտարարութիւններ հայթայթողներին։ Այդ կախման հետ կապ ունի և լրագրական ձեռնարկութեան հիմնական դրամագլխի մեծութեան հարցը։ Մամուլի ներկայացուցիչներից շատերը այն կարծիքին են յայտնում, որ լրագրի հիմնական դրամագլուխը որքան կարելի է մեծ պէտք է լինի, որպէսզի լրագիրը կարողանայ անտես առնել իր ընթերցողների փոփոխական հայեացքները։ Ուրիշները, ընդհակառակը, կարծում են, որ հիմնական դրամագլխի չափազանց մեծանալը վնաս է լրագրի անկախութեան համար, որովհետև դրամագլխի մեծանալու շնորհիւ լրագիրն ընկնում է զօրեղ կապիտալիստական տրեստների ձեռքը։ Այդ բոլոր հարցերը քննութեան պէտք է առնէ անկէտը, որպէս և լրագրական գործի ուրիշ կողմերը, օրինակ՝ լրագրական յօդուածների անստորագիր լինելու մասին։ Ֆրանսիայում, որպէս յայտնի է, գերակշռում են ստորագրութիւն կրող յօդուածները, իսկ Անգլիայում, որպէս և Գերմանիայում, յօդուածների մեծ մասը անստորագիր են։ Այդ հարցի մէջ գոյութիւն ունի մի փոքր անտագօնիզմ ժուրնալիստների և լրագրատէրերի շահերի միջև։ Ժուրնալիստը շահագրգռված է այն բանում, որ նրա անունը յայտնի դառնայ, իսկ հրատարակիչը, ընդհակառակն, աշխատում է, որ իր լրագիրը որքան կարելի է քիչ կախումն ունենայ այս կամ այն առանձին աշխատակցից, և այդ պատճառով նրա համար յաճախ աւելի շահաւէտ է, երբ հասարակութիւնը չը գիտէ, թէ ծվ է յօդուածների հեղինակը։ Այդ հարցին սերտ շփումն ունի և մի ուրիշը, այն է՝ լրագիրների պատահական աշխատակիցների հարցը։

Առհասարակ անկէտը պէտք է որոշէ, թէ հասարակութեան ծրպիսի շերտեր են մասնակցում լրագրական աշխատանքի մէջ, ծրպէս է հաւաքվում և տարածվում այն փաստական նիւթը, որ տալիս է լրագիրը իր ընթերցողներին։ Դրա հետ միասին կը հետազօտվի նոյնպէս և ժուրնալիստների սօցիալական դրութիւնը։ Որպէս յայտնի է, Անգլիայում աչքի ընկնող ժուրնալիստները կամ լրագիրների հրատարակիչները յաճախ նշանակվում են բարձր պալատի անդամներ, Ֆրանսիայում նրանք յաճախ մինիստրներ են դառնում, իսկ Գերմանիայում համարեա աներևակայելի է այդպիսի կարիէրա ժուրնալիստի համար։ Ապա կը քննվի լրագրի և գրքի յարաբերութեան հարցը։ Յաճախ հաւատացնում են, որ լրագիրներ կարդալու պատճառով մարդիկ դադարել են այժմ գրքեր կարդալ։ Ուստի հարկաւոր է պարզել, թէ յիրաւի՞ այդ այդպէս է, և հետազօտել մամուլի ազդեցութիւնը ժամանակակից մարդու գաղափարների և հայեացքների վրա, լրագիրների առաջացրած փոփոխութեան վրա ընթերցողների հայեացքների, ձաշակի և սովորութիւնների մէջ։ Ապա կը հետազօտվի ամենօրեայ մամուլի ազդեցութեան հարցը լրագրի ոճի և լեզուի վրա և այլն։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐ. ՀԵՌ. ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

20 հոկտեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Խօլերայով հիւանդ մնում են 132 մարդ։

Պետական Խորհրդի հետևեալ նիստը կայանալու է հոկտեմբերի 27-ին։

Պետական Դումայի անդամ Գօլօլօբօվը 1635-րդ յօդուածով պատասխանատւութեան է ենթարկում «Бирж. Вѣд.»-ի, «Утро»-ի և «Южный Край»-ի խմբագիրներին խեղաթիւրված տեղեկութիւններ հաղորդելու համար։

Երկրագործութեան գլխաւոր վարչութիւնը կազմակերպում է ձկնաբուծութեան և ձկնորսութեան ձրի դասընթացքներ հոկտ. 25 ից մինչև 1911 թ. յունվարի 15-ը։

Դատաստանական պալատը հաստատեց նահ. դատարանի վճիռը «Рѣчь»-ի խմբագիր Ելկինի գործի վերաբերմամբ, որ դատապարտվել է երկու ամսով բանտարկութեան և 100 ր. տուգանքի ակադեմիկոս Սօբոլէվսկիի հասցէին վիրաւորական յօդուածներ տպելու համար։

Երդուեալ դատաւորները արդարացրին «Рѣчь» ի նախկին խմբագիր Խարիտօնին, որ մեղադրվում էր խանդոտութեան հողի վրա Օսիպ Դըմօվին սպանելու փորձ կատարելու մէջ։

ՑԱՐԻՑԻՆ։ Երէկ, երեկոյեան ժամը 9-ին, Ցարիցինից 12 վերստ բարձր, «Գրաֆ» և «Եարօսլաւ» նաւերը զիպան իրար։ Վերջինիս ճանապարհորդներից մինը սպանվեց, ութը ծանր վիրաւորվեցին, երկուսը խեղդվեցին։

ԿԻԷՎ։ Արագ գնացքի մեկնումից առաջ կիէվի բօրսային արտէլի դրամատարից անյայտ անձեր յափշտակեցին պայուսակը 3,000 րուբլով։

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԻԱ։ Հսկայական հրդեհը ոչընչացրեց շաքարեղէգնի վեց հազար կապոց 200,000 ֆունտ արժողութեամբ։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Յ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Տ Ո Ւ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ձմեռային երթևեկութիւն)

(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ՝ արագ № 2 գնացքը՝ 9 ժ. 28 ր. առաւ., Գանձակ է հասնում 2 ժ. 38 ր. ցեր., Եւլախ՝ 4 ժ. 18 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ՝ 8 ժ. 12 ր. երեկ., Բալաջարի՝ 10 ժ. 59 ր. գիշ., Բագու՝ 11 ժ. 26 ր. գիշ.։ Մարդատար № 6 գնացքը՝ 3 ժ. 35 ր. ցերեկ., Գանձակ է հասնում 9 ժ. 56 ր. երեկ., Եւլախ՝ 12 ժ. 7 ր. գիշերվայ, Հաջի-Կաբուլ՝ 4 ժ. 49 ր. գիշ, Բալաջարի 8 ժ. 13 ր. առաւօտ., Բագու՝ 9 ժ. 7 ր. առաւ.։ Պօստատար № 4 գնացքը՝ 10 ժ. 25 ր. գիշ., Գանձակ է հասնում 4 ժ. 47 ր. գիշ., Եւլախ՝ 7 ժ. 3 ր. առաւ., Հաջի-Կաբուլ՝ 12 ժ. 11 ր. ցեր., Բալաջարի՝ 3 ժ. 53 ր. ցեր., Բագու՝ 5 ժ. 21 ր. երեկ.։ Խառն գնացքը՝ IV կարգի վագոններով ըստ հարկի կարևորութեան՝ 4 ժ. 18 ր. գիշ., Գանձակ է հասնում 12 ժ. 48 ր. ցեր., Եւլախ՝ 4 ժ. ցեր. Հաջի-Կաբուլ՝ 11 ժ. 39 ր. գիշ., Բալաջարի՝ 4 ժ. 31 ր. գիշ., Բագու՝ 5 ժ. 22 ր. առաւօտեան։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ՝ պօստատար № 74/75 12 ժ. 41 ր. գիշ., Ալէքսանդրօպօլ է հասնում 11 ժ. 41 ր. առ., Էջմիածին կայար.՝ 5 ժ. 18 ր. ցեր., Երևան (առանձին գնացք Ուլուխանլուից յարմարեցված այս գնացքին)՝ 7 ժ. 11 ր. երեկ., Նախիջևան՝ 11 ժ. 21 ր. գիշ., Ջուլֆա՝ 1 ժ. 5 ր. գիշ.։ Մարդատար-ապրանքատար № 78/79 գնացքը՝ 4 ժ 33 ր. ցեր., Ալէքսանդրօպօլ է հասնում 3 ժ. 31 ր. գիշ., Էջմիածին կայար. 9 ժ. 3 ր. առաւօտեան, Երևան՝ 10 ժ. 34 ր. առ., և սրանից դէնը այլևս չէ գնում։ Խառն գնացք IV կարգի վագոններով ըստ հարկի կարևորութեան № 108/109 5 ժ. 48 ր. գիշ., Ալէքսանդրօպօլ է հասնում 7 ժ. 20 ր. երեկ., Էջմիածին կայարան՝ 1 ժ. 30 ր. գիշ., առանց Երևան մտնելու, Նախիջևան՝ 9 ժ. 49 ր. առաւ., Ջուլֆա՝ 11 ժ. 58 ր. ցերեկ.։

ԲԱԹՈՒՄ՝ մարդատար № 5 գնացքը՝ 8 ժ. 10 ր. առաւ., Միխայլօվօ է հասնում 12 ժ. 18 ր. ցեր., Բաթում՝ 9 ժ. 20 ր. երեկ.։ Պօստատար № 3 գնացքը՝ 2 ժ. 9 ր. ցեր., Միխայլօվօ է հասնում 6 ժ. 18 ր. երեկ., Բաթում՝ 4 ժ. 28 ր. գիշ.։ Մարդատար № 7 գնացքը՝ 11 ժ. 53 ր. գիշ., Միխայլօվօ է հասնում 3 ժ. 53 ր. գիշ., Բաթում 1 ժ. 26 ր. ցեր.։ Խառն գնացք № 107 ըստ հարկի կարևորութեան՝ 1 ժ. 5 ր. գիշ., Միխայլօվօ է հասնում 6 ժ. 54 ր. առաւ., Բաթում՝ 8 ժ. 33 ր. երեկ.։

ԲՈՐԺՈՄ՝ մարդատար № 9/66 գնացքը՝ 3 ժ. 28 ր. ցեր., Գօրի է հասնում 6 ժ. 8 ր. երեկ., Միխայլօվօ՝ 7 ժ. 43 ր. երեկ., Բօրժոմ՝ 9 ժ. 8 ր.։

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ՝ մարդատար № 5 գնացքը՝ 7 ժ. 25 ր. առաւօտեան։ Պօստատար № 3՝ 1 ժ. 9 ր. ցեր.։ Արագ № 1 գնացքը՝ 10 ժ. 55 ր. գիշ., որ այլևս դէնը չէ գնում։ Խառն գնացքը IV կարգի վագոններով 12 ժ. 3 ր. գիշ.։

ԲԱԹՈՒՄԻՑ՝ մարդատար № 6 գնացքը՝ 2 ժ. 46 ր. ցերեկ.։ Պօստատար № 4 գնացքը՝ 9 ժ. 25 ր. գիշ.։ Մարդատար № 8 գնացքը՝ 8 ժ. 45 ր. առաւ., որ դէնը այլ ևս չէ գնում։ Խառն գնացքը IV կարգի վագոններով 3 ժ. 16 ր. գիշ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ՝ պօստատար № 72/73 գնացքը՝ 6 ժ. 36 ր. առաւ.։ Մարդատար-ապրանքատար՝ № 80/81 գնացքը՝ 7 ժ. 1 ր. առաւ.։ Խառն գնացքը IV կարգի վագոններով՝ 10 ժ. երեկ.։

ԲՈՐԺՈՄԻՑ՝ մարդատար № 61/10 գնացքը՝ 7 ժ. 35 ր. առաւօտ.։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ.—Արագ գնացքները (№ 2՝ Թիֆլիս-Բագու և № 1՝ Բագու-Թիֆլիս) առանց փոփոխելու գնում են մինչև Ռոստով և յետ դառնում, անպատճառ մտնելով Բագու՝ ամբողջ կազմով և բոլոր տեղերը պլաց-կարտով են։ Այս գնացքներում կայ Միջազգային Ընկերութեան մի միքստ I/II կարգի վագօն, որ առանց իջեցնելու հաղորդակցում է Թիֆլիս-Բագու-Մոսկվա՝ աւելացված վճարով (1000 վերստը I կարգի վագօնում 8 ր., II կարգի՝ 6 ր.)։

Բ Ժ Ի Շ Կ

Ե. Ի. ՄԻՆԱՍԵԱՆՑ

Ներքին, երեխայոց և ստամոքսա-աղիքային հիւանդութիւններ։

Պրօֆ. Mathieu-ի մասնագիտական կլինիկայից՝ Պարիզում։

Ընդունելութիւն (առաւ. ժ. 9—11. (երեկ. ժ. 5—7.

Ելիզավետինսկայա փող. № 39.

(ա. օ.) 1179. 100—6

Բ Ժ Ի Շ Կ

Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ

Մասնագէտ սիֆիլիս, միզասեռական, վեներական և կաշուի հիւանդութիւնների։

Ընդունելութիւնը ամեն օր: 12½—2 ժ. ցերեկը, 5—7 ժ. երեկոյեան, Կանանց համար՝ 2—3 ժ. ց.

Հասցէն { Սօլօլակ, Բէբուտօվսկայա, № 33. Сололаки, уголъ Бебутовской и Паскевича, 33.

(չ. ու. կ.) 1124. 100—23

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լոյս տեսաւ

„ՀԱՍԿԵՐԻ“

№ 10 հոկտ. հետևեալ բովանդակութեամբ.

1) Խմբագրութեան ծանուցում. 2) Խրնձորը—Իւզէ Ֆրապանի բաղաքային պատմուածքներից. 3) Ոսկէ Ջուիկը (ռուսերէնից) Աթ. Խնկոյեան. 4) Ջէյրանի սիրուն, գիւղական պատկեր. Սիմակ. 5) Ուլարած Տիգօն, պատկեր գիւղական կեանքից։ Մկրտիչ Մալխեան. 6) Գառը (առակ). 7) Կարիճն ու հայելին (առակ) Աթ. Խնկոյեան. 8) Ոկն ընդ ական, պատմուածք Գ. Ս. Կ. 9) Ինչպէս Պէպն ու Սէպը երկինք բարձրացան, պատմուածք Շվէյցարիայի գիւղացիների կեանքից, Էրնեստ Ցանի. Թարգ. Ա. Խ. 10) Դէսից Դէնից. Զուարճալիք Մարիամ տատիկի տոպրակից։

Սրա հետ ուղարկվում է բաժանորդներին. 1) ձրի յաւելուած՝ «Արգոնաւորդներ», Թարգմ. Ստ. Լիսիցեանի, և 2) փոխադրական բլանկ։ 1192. 1—1

ԿԱՇԻԻ

ԳՈՐԾԱՐԱՆԱՊԵՏՆԵՐՈՒՆ

ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ՈՒՍԳՈՒՄԲԻԱ (սարդան

Գնել ուզողները դիմեն հետևեալ հասցէով.

Новороссійскъ, Мартиросу Кендикянъ.

(չ. ու. կ.) 1186. 6—2

16,000 ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ՁՐԻ

մենք բաժանում ենք այս լրագրի ընթերցողներին՝ մեր ձեռնարկութիւնը արագ տարածելու նպատակով։ Ուղարկեք մեզ Ձեր լուսանկարը (հին կամ նոր, մենակ, երկու հոգով կամ խըմբովին նկարված), մակագրելով նրա ետևի կողմի վրա Ձեր ճիշդ հասցէն, և Դուք շուտով կը ստանաք Ձեր՝ իսկական նմանութեամբ, 38 սանտ. լայնութեան, 48 սանտ. բարձրութեան՝ համարեա

ԲՆԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐԸ

ՄԻԱՆԳԱՄԱՅՆ ՁՐԻ,

Միակ ծառայութիւնը, որը փոխադարձաբար մենք Ձեզանից խնդրում ենք՝ այն է, որ Դուք Ձեր պրէմիա-պատկերը ստանալուց մեր ֆիրման յանձնարարէք Ձեր բարեկամների ու ծանօթների շրջանում։ Ձեր լուսանկարը կը վերադարձվի Ձեզ իր իսկական դրութեան մէջ։ Ճանապարհածախքի, փաթաթելու և այլ ծախքերի համար խնդրում ենք ուղարկել 75 կ. մարկաներով, կամ թէ վերադիր վճարով—95 կ.։

Общество „СЕМИ-ЭМАЛЬ“. Лодзь, № 97.

Խմբական նկար ուղարկելուց՝ նշան դնել այն անձի վրա, որի նկարը պիտի մեծացնել։

(22.27,31) (В.77520) 1191. 3—1

Ա Գ Ե Ն Տ

Յ. Գ. ԽԱԼԱԹԵԱՆ

ՐԵԿԼԱՄՆԵՐ ԵՒ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ընդունում եմ տեղական և օտար քաղաքների լրագիրների և ամսագիրների համար՝ ամենաձեռնտու պայմաններով, ՎՃԱՐԸ ՄԱՍ-ՄԱՍ։ Ընդունում եմ նոյնպէս կոմիսիօնական ամեն տեսակ պատուէրներ։

Ունեմ երկար տարիների փորձառութիւն։

Խնդրում եմ չը շփոթել ինձ միւս ագենտների հետ։

Հասցէն՝ Красногорская, 30. ТЕЛЕФОНЪ № 1041.

Պատուէրները կատարում եմ ճշգրիտ կերպով։

Ակձամբ կազմում եմ ամեն տեսակ րեկլամներ։

(օ. մ.) 1139. 25—10

Ռուս լեզուի մէջ հմուտ և մաքուր առոգանութեամբ

ՄԻ ՓՈՐՁՎԱԾ ՈՒՍՈՒՑԻՉ,

որ երկար տարիներ եղել է Կովկասում և Կովկասից դուրս հայ և ռուս դպրոցներում ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ Է ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐ պետական և հայ դպրոցների համար։

Հասցէն՝ Ելիզավետինսկայա փ. 114, բն. 2.

(օ. մ.) 1130. 20—12

Հայ բանասէրների եւ հասարակական գրադարանների ուշադրութեան!!!

Թիւրքահայ մի բանասէր և բանւոր գրականութեան հաւաքագրող նիւթական կարիքից ստիպված շտապով ծախում է հետևեալ գրքերը՝ ձեռնտու գներով.

Մէկ օրինակ **„ԲԱՌԳԻՐՔ ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԼԵԶՈՒԻ“** որը բաղկացած է ԵՐԿՈՒ հատորից։ Աշխատասիրութիւն Մխիթարեան հայրերի և տպված Վենետիկում, մէկը 1749 թւին, իսկ երկրորդը 1769 թւին, և եռկու օրինակ՝

«ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ, ԱՇԽԱՐՀԻ ՍԿԶԲԻՑ ՄԻՆՉԵՒ 1784 ԹՒԻԸ»

Հեղինակութիւն Միքայէլ Վարդ. ՉԱՄՉԵԱՆԻ, որը բաղկացած է վեց գրքից և երեք հատորից, ու տպված է 1786 թւին Վենետիկում։

Գների մասին տեղեկանալ «Մշակի» խմբագրատանը Յար. Գասպարեանից, ցերեկվայ 12—3 ժամը։ (ու. կ.) 1190. 2—1

70% ԽՆԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆ 70%

ԼԱՄՊԵՐԻ, ՊԱՍՏԱՌՆԵՐԻ ԵՒ ԿԱՀԿԱՐԱՍԻՔԻ ԴԵՊՕ

Ե. Ա. ԾԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

Թիֆլիս, Դվօրցօվայա փողոց։ Տէլէֆօն № 238։ Ֆիրման գոյութիւն ունի 1869 թւից։

ՆՈՐԱԳՈՅՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԼԱՄՊ

„Սիրիուս Կոլլոիդ“

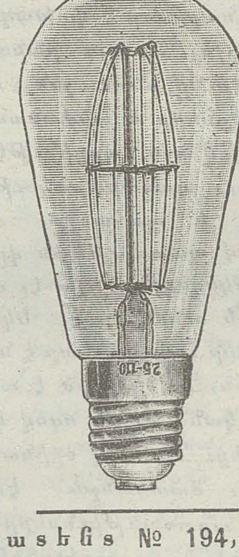

70% ԽՆԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆ 70% ԽՆԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆ

Պատենտ № 194,348.

ԻՒՐԱՔԱՆՉԻՒՐ ՄՈՄԻ ՎՐԱ ԷԼԵԿՏՐԱԿԱՆ ԷՆԵՐԳԻԱ Է ՄՍԽՎՈՒՄ 1 ՈՒԱՏ

«ՍԻՐԻՈՒՍ-ԿՕԼԼՕԻԴ» ԼԱՄՊԵՐԸ ՎԱՌՎՈՒՄ ԵՆ ԱՄԵՆ ԴՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ։

„ՍԻՐԻՈՒՍ“ լամպերի առանձնայատկութիւններն են՝

ԷԼԵԿՏՐԱԿԱՆ ՀՈՍԱՆՔԻ ԱՄԵՆԱԲԱՐՁՐ ԽՆԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆ։

ՎԱՌԵԼԻՔԻ ՅԱՐԱՏԵՒՈՒԹԻՒՆ։

ԱՐԵԳԱՅԻՆ-ՍՊԻՏԱԿ ԼՈՅՍ, ՍԱԿԱՒ ՁԳԱՅՆՈՒԹԻՒՆ։

ԼՈՅՍԻ ՈՅԺԻ ԱՄԵՆԱՔԻՉ ՆՈՒԱԶՈՒՄ։

ԼԱՄՊԵՐԻ ՎՐԱ ԵՂԱԾ ԾԱԽՍԵՐԻ ԱՄԵՆԱԲԱՐՁՐ ԽՆԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆ։

Լամպերի վրա մակագրված է «ՍԻՐԻՈՒՍ» և «Ե. Ա. ԾԱՏՈՒՐԵԱՆ», առանց որի մնացածները

Ի Ս Կ Ա Կ Ա Ն Չ Ե Ն։

Ֆիրման ընդունում է էլեկտրական անցքեր կատարելու և պատրաստելու պատուէրներ։ Էլեկտրական զանազան զարդարանքների անհագին պահեստ։ Դէպօյում մշտապէս գտնվում են ամեն տեսակ լամպերի մեծ պաշար։ Օտար քաղաքների պատուէրները կատարվում են անյապաղ և ճշդութեամբ։ Պրէյս-կուրանտն ուղարկվում է ձրի, ըստ պահանջման։

«ՍԻՐԻՈՒՍ» ԼԱՄՊԵՐԻ ՄԻԱԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ՝ Ե. Ա. Ծատուրեան

70% ԽՆԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆ 70% 1177. 10—2

Типографія „Экономія“ Большая Ванкская № 3.